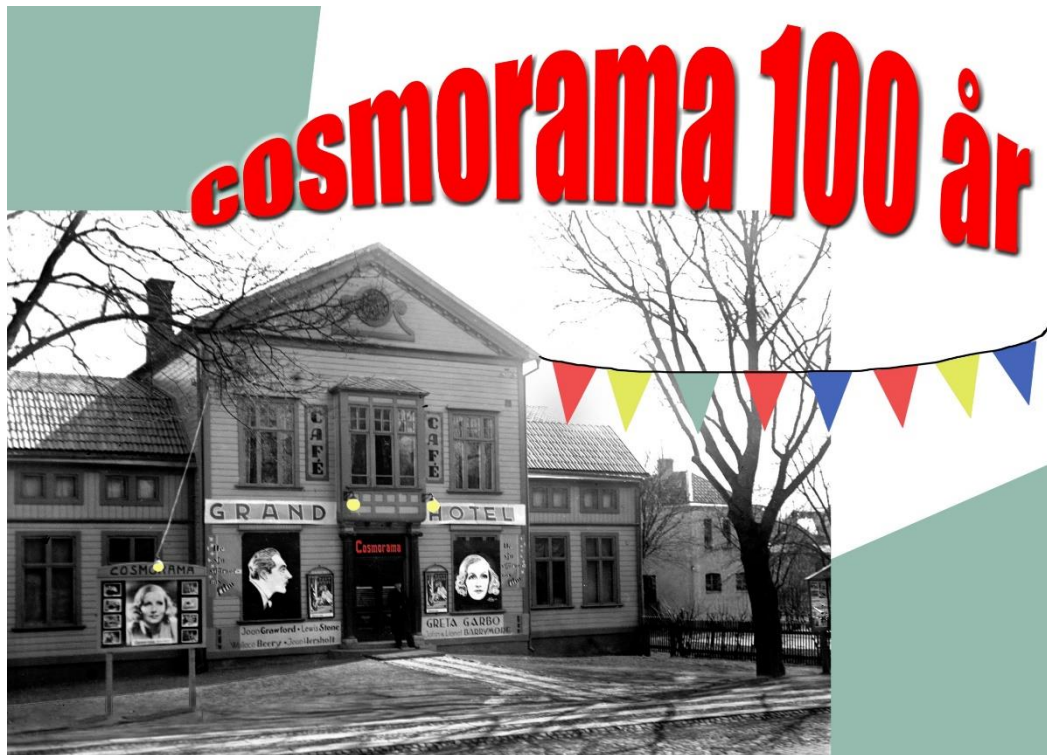

Bilder och texter till utställningarna

10/10 – 31/10 2010

**Med rötterna på Falbygden
- Centern 100 år**

21/11 2010 – 27/2 2011

cosmorama 100 år

Cosmorama 100 år

Det har hänt mycket genom åren på denna biograf som nu är Sveriges näst äldsta. Före år 1910 var det ambulerande filmföreläsare som kom men därefter har det under 100 år visats film från en fast projektor. I utställningen blir det en historik om husets tillkomst och verksamheter. Vi visar unika fotografier bl.a. från biografen, tagna av biografmaskinisten och amatörfotografen Evald Eriksson. Falbygds museum fick under hösten 2007 en stor samling glasplåtar. Det var över 600 stycken, tagna av Evald Eriksson, med motiv bl.a. från Enigheten och Cosmorama. Vem var denne Evald Eriksson?

Efterforskningar har skett av Björn Vinberg under år 2009-10. Björn har tidigare skrivit om Cosmorama 100 år (1904 byggdes huset). En artikel om detta finns att läsa i Falbygden 2003, årsbok nr 57 utgiven av Falbygds Hembygds- och Fornminnesförening.

1. ARGA NYKTERISTER

Fröet till biografen Cosmorama såddes 1888. Då bildades Enigheten. 58 medlemmar av nykterhetslogen Margareta tågade ut och bildade eget. De arga 58 kände sig "hundsfrotterade" av IOGTs distriktsstyrelse. Men det skvallrades att i den nya logen ville man inte hålla så hårt på nykterheten. I Enigheten fick man dricka pilsner.

2. FÖRSTA FOLKPARKEN

Just då stod det gamla utvårdshuset Karlslund i Storgatans backe ner mot Stadssjön tomt och till salu. Nykterhetskämpen och slaktarmästare Carl I Hansson köpte kåken för 56 kronor och 10 öre på förmiddagen och sålde den för samma belopp till Enigheten. I och runt Karlslund utvecklades under de sexton år som följde ett stort sällskaps- och nöjesliv, allt i nykterhetens tecken.

3. TEATER FÖR REAPRIS

Granne med Karlslund låg Gustaf Sundlings gasverk som 1904 äntligen börjat bära sig och måste utvidga. Sundling gav bud på Karlslund - 4 500 kronor kontant. Ordföranden skomakare Sandkvist gick till borgmästare Koch och bad om en tomt utmed Rantavägen för ett ordenshus. Koch sålde genast en tomt för reapriset 400 kronor. Men skomakarmäster måste lova att Enigheten omedelbart byggde en riktig teater. På sju månader år 1904 byggdes den teater som alla naskobor än idag, 106 år senare, kan beundra på tomt nr 5 i kvarteret Staffan, mitt emot en annan kulturklenod - gånggriften i Plantis. Adressen är S:t Olofsgatan 20. Alltsedan 1932 lyser COSMORAMA i neon på fasaden.

”Enigheten” sett från norr, cirka 1912.

4. FESTLIGT OCH FULLSATT

Teater och konserter, varitéer, baler och föreläsningar i långa rader fyllde agendan i detta efterlängtnade medborgarhus. Och ibland lyckades även resande filmvisare få in en fot i lokalen. Den rymde 600 personer på långbänkar. Allt oftare rapporterade Falköpings Tidning och Falköpingsposten "fullt hus".

5. TEATERHAUSSE I NYBYGGET

Falköping var en järnvägsknut av format. Till och från löpte fyra bredspåriga järnvägare (fem om man räknar med Vartofta-Tidaholm). Teater spelades var vecka, ibland två eller tre kvällar i rad. Ett 60-tal teatersällskap reste i Sverige dessa år. Lätt att lägga in ett gästspel i Falköping när man ändå skulle byta tåg. Staden hade ju äntligen fått en riktig teater.

I januari 1909 arrangerades en serie filmföreställningar av en och samma "filmknalle". En sorts fast bio, alltså, med namnet Lux. Premiärfilm var ett halvtimmeslångt drama med titeln "Det stulna dokumentet". Sångaren B Forsberg och bondkomikern Jan i Grebo fyllde ut programmen, in natura.

6. (NÄST) ÄLDST I SVERIGE

Detta var det första, korta försöket. Men lördagen den 10 september 1910 öppnades i Enighetens teaterhus den fasta biograf som med sina hundra år på nacken är Sveriges näst äldsta i drift. (Saga i Kalmar är den äldsta).

Falköpings Biograf - Teater

Enighetens lokal.

Lördagen den 24 och söndagen den 25
kl. half 9 e. m.

Söndag kl. 6 e. m. **Barnföreställning.**

Läs affischerna.

Nya bilder för veckan, ej förut visade.

3600

Falköpings Biografteater.

Söndagen d 14 kl. 7 5 och half 9 e. m
Kl 6 e. m Barnföreställning

Svenskt heltimmesdrama

Vampyren

==== eller en kvinnas slaf ====

I hufvudrollerna: Herr Viktor Sjöström, fröken Lilli Bech.

OBS! Den stora bilden visas icke kl. 6.

Vanliga biljettpris.

Biljetter kunna beställas å telefon 174.

7. KUNGABRÖLLOP OCH DRAMER

Enigheten tog själv hand om driften, från nu och 21 säsonger framåt. En modern, elektrisk projektor köptes och ställdes på läktaren, en vit specialduk spänd i ram ställdes på scenen, filmer hyrdes från byråer i Stockholm och programmen bestod de första åren av 8-10 korta "bilder". Kungabröllop och demonstrationer, romantiska dramer och spännande "mysterier". Ett år senare hade "bitarna" blivit längre och färre. Ett program kunde bestå av ett reportage från Egypten, ett äktenskapsdrama, en slapstickfars och en cowboyhistoria. Allt visat på en timma. De första tio åren kördes film varje veckoslut från sep till juni, ibland även på onsdagar.

8. 25 ÖRE FÖR DE SMÅ

Inträdet till detta nöjestempel var 25 öre för de stora och 10 öre för de små den första säsongen. Mot 1920-talet steg

biljettpriserna till en krona respektive 25 öre. Ännu på 1940-talet kostade barnbiljetten på söndagsmatinéen bara 50 öre.

9. RANTEN ANFALLER

Hösten 1916 dök det upp en konkurrent. NTO-logen Sigurd började visa film i sitt ordenshus, i Järnvägsgatan 36. Namnet var Rantens biografteater. Där körde man även onsdagar så affärerna gick bra, men utan att därför störa bion i Enigheten. (Solskyddsteknik AB finns nu i "Sigurds lokal".) När ljudfilmen kom flyttade biografen under det nya namnet Odéon 700 meter söderut till S:t Olofsgatan 46 där en nybyggd fastighet erbjöd en elegant teater- och biograflokal. Tio år senare döptes Odéon om till Roxy. Under filmkrisen på 70-talet stängdes Roxy men namnet övertogs av Cosmorama. En liten bio med detta namn inreddes på andra våningen i gamla Café Enigheten.

FALKÖPINGS BIOGRAF

PREMIÄR
Onsdagen
Den 31/1

CONCESIONARIO EXCLUSIVO: LOUIS GARNIER
PASEO DE GRACIA 43 - BARCELONA

LOS
MISTERIOS DE NUEVA YORK
Editados por **PATHE FRERES**
SERAN EN ESPAÑA LA REVOLUCION CINEMATOGRAFICA DE 1916

Nº14B

Skylden ovanför entrén annonserade "Falköpings Biografteater". Den användes endast de dagar då det visades film. Skylden byttes efter aktualitet: "Enigheten", "Teater", "Konserter" etc."

Framför entrén står skomakarmästare Carl Rydell. Han hade nyligen valts till ordförande i "Ekonomiska Föreningen Enigheten u.p.a." som blott för en krona köpt hela teaterkomplexet med inredning, teater och maskiner. Säljare var Nykterhetssällskapet Enigheten där Rydell också var ordförande. Transaktionen var nödvändig. Affärsrörelsen hade blivit för stor. Den måste övertas av en ekonomisk förening under länsstyrelsens kontroll.

Vice ordförande var garnhandlare Anders Gustaf Liedholm (pappa till poeten Jönn). I styrelsen satt även målarmästare Ernst Blomqvist, vars son Pelle med tiden blev vaktmästare i fastigheten, med bostad i den högra flygeln.

Inom kort bytte Rydell plats i ordförandestolen med fiskhandlaren Alfred Jonsson. Styrelsen i övrigt bestod av idel herrar, alla med gott renommé i staden Göteborg.

Evald Erikssons morbror, elektriske övermontören Edvin Ericsson, satt också i styrelsen. Att brorsonen, den skicklige hobbyfotografen Evald, snart 19 år, fick uppdraget att plåta Rydell, hunden och fasaden var självklart (liksom att grabben snart skulle bli biografmaskinist).

Vaktmästaren som bor i högra flygeln har fått minst ett av sina rum mörklagt av den väldiga reklamen för en svit sensationella "detektivfilmer" som visades som följetong tre onsdagar i rad. Den 31 januari skulle "Den sammanknutna handen" visas på 7-föreställningen och "I järnvägspalatset" på halv-9:an. OBS! Affischen är avfattad på spanska!

Rantens Biografteater som startade 1916 körde även med onsdagsfilmer. Därför denna braskande satsning på onsdagsfilmen på Cosmorama, kan man misstänka. Foto 19-20 januari 1917.

10. MOTORSÅGSDEBATT

Falköpings Biografteater var en framgångsrik affär. Stumma dramer och komedier, med dialogrutor mellan de rörliga bilderna, lockade allt större publik, särskilt från de unga generationerna. En motrörelse uppstod, precis som när videon slog igenom på 1970-talet. (Alla minns väl ”motorsågsdebatten”.) Något måste göras: 1917 kallade Falköpingskretsen av Lärarföreningen till möte om missförhållandena i uppfostringshänseende som kunna anses uppkommit genom biografväsendets utveckling”. (FT 14 april 1917). Vad som gjordes meddelades inte.

11. SLAVHANDEL

Teater och film varierades med konserter och föreläsningar. På 1910-talet turnerade i Sverige en pastor som varnade för ”Den vita slavhandelns fasor”. Föredraget illustrerades med ljusbilder. På Enigheten

måste pastorn ge extraföreläsning eftersom så många falköpingsbor ville varnas.

12. LEVANDE PIANOMUSIK

Filmerna ledsagades alltid av levande musik. Biograferna i storstäderna höll stora orkestrar, men i mindre tätorter, som Falköping nöjde man sig för det mesta med en pianist. Dessa var oerhört skickliga. Det gällde att följa skeendet på filmduken och samtidigt ha ett öga på noterna (om sådana medföljde filmrullarna. Oftast fick pianisten arbeta på egen hand och i hast välja lämpliga låtar - dramatiska, ödestyngda, romantiska, hurtiga o.s.v.).

13. GLÄNSANDE MERITER

Vid pianot på Enigheten arbetade mellan 1925 och 1928 en Falköpingsflicka, Karin Larsson. När hon som 22-åring tog plats vid pianot på Enigheten var det med glänsande meriter; organistexamen och studier för tonsättaren och domkyrkoorganisten Ivar Widén i Skara. Hon lämnade orkesterdiket 1928 när hon gifte sig med köpmannen Valter Thorsell, som verkade i ostbranschen i Falköping. En av hennes söner, Gunnar Thorsell som med tiden blev rektor vid Bromma läroverk, erinrar sig att modern med nöje talade om sina säsonger som biografpianist.

14. LJUDFILM UTAN LJUD

Med "Jazzsångaren" hade ljudfilmen världspremiär i New York den 6 oktober 1927 men till Falköping kom den inte förrän 14 december 1929. Och utan ljud! Så gick det till innan alla biografer äntligen

fick den sensationella ljudtekniken inmonterad. Nyfikenheten på sensationsfilmen var så stor att biografägarna ute i riket satsade på att köra stum, med dialogrutor. "Levande" orkester fick kompensera. Om även en levande sångare arbetade när Al Jolson mimade "Blue Skies" och "My Mammie" är okänt. Hursomhelst: I Falköpings Tidning fick orkestern ordentligt på huden.

15. FULL ORKESTER

I väntan på talfilmen kände Enighetens styrelse på sig att den måste uppgradera verksamheten. Från september 1929 spelar en orkester om sex-åtta man till alla filmer i Falköpings bio som Teaterbiografen nu är omdöpt till. "Ingen tråkig och billig grammofonmusik" skrev man i annonserna, med den elaka udden riktad mot Odéon på Ranten.

Amatörteaterspelare. Hittebarnet.

16. TEARJERKER

Den första riktiga ljudfilmen visades i Falköping inte förrän onsdagen 2 september 1931. Det var en i USA omskriven tårdrypare om hembiträdet som görs med barn av herrn i familjen.

17. PRIVAT DRIFT

När ljudfilmen kom till Falköping var långbänkarna utkastade, ersatta med fåtöljer av trä, och en elektrisk driven ridå i mörkgrön sammet var installerad. Evald Eriksson i maskinrummet hade fått två nya ljudprojektorer. Driften överläts nu till en privat entreprenör, H. Nilsson, som satte nytt namn på biografen, nämligen Rialto.

18. KÄNSLIGT RYGGSLUT

”Filmupplevelsen på Enighetens hårda bänkar kändes i rumpan långt efter föreställningen”. Dessa rader skall ha satt fart på ombyggnadsplanerna.

19. ELAKT MOT ODÉON

”Rialto är stadens ljudfilmsbio” annonserade H. Nilsson stolt, återigen med udden vänd mot Odéon på Ranten.

20. KÄRT BARN

Falköpings Biografteater, Falköpings Bio, Rialto, Cosmorama, Cosmos och återigen Cosmorama. Se där alla namn som detta kulturhus burit genom åren.

21. SVEN&SVEN TAR ÖVER

H. Nilsson orkade bara med ett år som arrendator. 1932 övertog firman Jonsson&Mellander kontraktet och skulle (i olika formeringar) behålla det till 1979. Sven Jonsson från Skara och Sven Mellander från Skövde var duktiga i sitt värv och fick uppleva filmkonstens glansperiod på sina fyra biografer; tre Cosmoramor i Falköping, Skövde och Skara samt Teaterbio i Skara.

1931 fick Falköpings Biografteater ett nytt namn, Rialto, och en ny arrendator som satsade på en snyggare och bekvämare salong: klaffstolar av trä istället för långbänkar, panelplywood på väggarna och en mörkgrön sammetsridå.

Storfilmen ”Grand Hotel” med Greta Garbo, Joan Crawford och John Barrymore hade premiär i Falköping påsken 1933, då biografen hade fått ny arrendatorer, Johnson&Mellander AB. Ett skyltskåp ute vid S:t Olofsgatans trottoar lockade med ”scener ur filmen”. Detta var första gången reklam i stor skala, med filmtiteln textad över hela fasaden, prövades (enligt Evald Eriksson).

22. RÅGLAS OCH DÖBATTANG

Bion hade fått ny uppsyn mot S:t Olofsgatan när succéfilmen "Kärlek efter noter" med Sickan Carlsson hade premiär 1935. Fasaden var uppstildad med baldakin samt fyra döbattangdörrar med 176 rutor av råglas.

23. PINGPONG

Sista gästen på scenen var Falköpings Teateramatörer den 1 april 1934, med folklustspelet "Kvacksalvaren från Torö". Därefter användes tiljorna endast av en bordtennisklubb.

24. TJUSIG RIDÅ FRÅN NK

1942 revs scenbygget i sin helhet, orkesterdiket golvades och fåtöljerna av trä byttes mot stoppade. Den mörkgröna ridån ersattes av en tjusighet i grädd-gult med blomrankor, skapad av NK:s Textil-kammare (Stockholm) som på den tiden stod för dyrbar elegans i många svenska biografer. Fungerar än i dag.

25. DUBBLA KASSOR

Världssuccén "Borta med vinden" invigde den helrenoverade biografen Cosmorama 7 sep 1942. Rusning! Dubbla biljettkassor, blockerad telefon och extraföreställningar. "Hela Falköping gick på bio!"

Sommaren 1935 fick Cosmorama en helt ny uppsyn mot flanörerna på Olofsgatan: Fyra döbattanger med oräkneliga rutor i brunt råglas, smal baldakin på pelare och namnet Cosmorama i stora bokstäver, som lyste i neon om kvällen. Till vänster gick man upp till Café Enigheten, nästa dörrpar ledde till biografens foajé, nästa var stängd och dolde biljettkassan och paret längst till höger användes vid publikutsläpp och av vaktmästarfamiljen vars "finingång" låg i passagen. Foto 10-13 oktober då det österrikiska passionsdramat "En furstinnas kärlek" visades.

På väggen idolporträtt av Sickan Carlsson, som i 25 år höll ställningarna som en av landets mest publikdragande filmstjärnor. Foto 1935.

I foajén, foto troligen 1935.

”Klart till drabbning” med Sickan Carlsson, Åke Söderblom och Thor Modén var en stor publikmagnet hösten 1937. Reklamen klättrade på hela fasaden.

PREMIÄR MÅNDAG:

En stor svensk film

*fylld av sol och salt
vindlar, av humor och
humör o. av svenska
flottans kända man-
nar och söta flickor.*

Klart till

drabbning.

Ake Söderblom
Thor Modéen
Sickan Carlsson
Weyer Hildebrand

En S. F.-film.

Falköpings Tidning 18/9 1937

Musik - Film - Teater

Cosmorama

bjuder denna vecka på helsvenskt program. Först får man med Nils Jerring som ciceron göra en modern Nils Holgersonfärd genom vårt land från Skånes slätter till Lapplands fjäll och myrar. Filmen, som betitlats "Landet och folket", är en ny exponent på vår inhemska kortfilms höga standard. Gustaf Boge vid kameran svarar för välvalt bildmaterial och utmärkt komposition.

Och därefter är det "Klart till drabbning" ombord på hangarkryssaren Gotland, som välvilligt upplåtits till händelsecentrum för filmen med samma namn. Det är en solig och glad komedi om flottans kända gossar ombord och på land. De båda kompanerna Ake Söderblom och Thor Modéen, sekunderade av Göransson-Hildebrand svara för komiken, Sickan Karlsson för det kvinnligt söta — vad den flickan är naturlig och bra förresten! — och Arnold Sjöstrand m. fl. för det manligt tilldragande. Det är strålande gott humör och frisk fläkt över handlingen, och filmen bjuder på en rad granna, saltmättade bilder. Publikens hade hörbart roligt åt den lättsmälta anrättningen.

Falköpings Tidning 21/9 1937

COSMORAMA, FALKÖPING:

Man har med åren fått lära sig att inte skruva upp sina anspråk på svenska filmlustspel allt för högt, om man inte vill gå ifrån föreställningen djupt besyiken, och med denna erfarenhet i minnet kan man halvannan timme förnöja sig ganska mycket åt "Klart till drabbning", som i måndags i bästa bioväder hade premiär på Cosmorama och rullas där hela veckan.

"Klart till drabbning" är ett S. F.-lustspel där man begagnat uppslaget att utnyttja flottan och livet ombord som miljö för en uppsluppen fars — både tyskarna och amerikanerna ha vunnit stora framgångar i denna genre — och göra litet reklam för vårt marina försvar på samma gång. Det är en rad vackra sjö- och flottbilder som ram omkring de lustigheter och kärlekssagor, där Thor Modéen, Ake Söderblom och Sickan Carlsson agera i huvudrollerna. De båda förstnämnda äro i s. k. praktslag både ombord och i land, och den situationskomik de utveckla som nr 13 och 21 kommer naturligtvis stor munterhet åstad. De klara sig bra, både undan styrman Göranssons (Weyer Hildebrand) stränga uppsikt, ur andra penibla situationer och när det gäller att uppträda som livräddare. Odygdens belöning blir både konstant erkänsla, hedersomnämning och förlovningar i finalen.

Innan "drabbningen" börjar visas ett välgjort filmreportage från olika svenska bygder, "Landet och folket", i vilket Gustaf Boge svarar för de förstklassiga bilderna och Nils Jerring för det beledsagande talet.

Skaraborgaren 22/9 1937

Även inne i foajén följde man upp med vinjettbilder. Porträtten av de svenska stjärnorna Sture Lagerwall och Birgit Tengroth hör dock inte till lanseringen av ”drabbningen”. De hängde permanent på väggarna. Foto 20-29 september 1937.

26. EDIT PÅ ENIGHETEN

Falköpingsmakarna Aivy och Lennart Håkansson köpte etablissemanget 1979 och stannade i sju säsonger. Nytt namn: Cosmo. Ny liten salong: Roxy. En intim bio (60 platser) inreddes i andra våningen, som 74 år dessförinnan varit ett stort trivsamt kafé och ett Mekka för stadens schackspelare. De sista decennierna residerade kaféidkerskan Edit Boström. Hon blev en legend.

27. HÄR KOMMER FAIK

1986 köpte Falköpings Allmänna Idrottsklubb, hela kåken för 700 000 kronor och satte igång att visa film i egen regi. Klubbmedlemmarna turades om att jobba som vaktmästare och biljettförsäljare. Med eldsjälens Sven-Erik Hellberg i spetsen fick man rörelsen att "gå runt". Man kan lugnt säga att FAIK räddade filmkonstens närvaro i Falköping. Läge för kulturpris?!

28. FILMTEMPLET RÄDDAS

FAIK äger fortfarande Cosmorama men rörelsen arrenderas av biografkedjan Euro Star, ett företag som med framgång specialiserat sig på att rädda små filmtempel som de stora drakarna övergivit.

29. BION FÖRBLIR BIO

För mer än hundra år sedan lockade Falköpings styresmän en liten nykterhetsförening att bygga den teater som staden så väl behövde. Priset var facilt - en tomt värd 400 kronor. Numera stöttas Falköpings AIK av kommunen med bidrag till fastighetens successiva renovering. Teaterhuset kan man inte få tillbaka men biografen måste förbli biograf. Det förefaller Falköpings styresmän ha som målsättning.

Evald Eriksson

Evald Eriksson föddes i Göteborg 1898.

Fadern Karl Edvin var timmerman från Starrkärr i Älvsborgs län, och modern

Amanda, var från Jönköping. Evald hade en fem år yngre lillasyster Ann-Greta

Elisabet, även kallad Greta. 1910 flyttade familjen till Falköping där fadern bytte yrke till elektriker och värvades till sin svåger Edvins företag Ericssons Elektriska.

Evald var lärling i fem år i Nyqvists guldsmedsaffär och verkstad, men redan som 17-åring bytte han bana och startade en utbildning hos sin ingifte morbror Edvin. Elektriker var ett framtidsyrke dessa år. "Elektrifieringen" var dagens lösen. Varenda lantbrukare på Falan ville "få indraget".

Evalds arbete som maskinist på "Falköpings Biografteater" är (utan absolut säkerhet) daterad till 1 januari 1917, samma dag som hela fastigheten med inventarier och aktiviteter överläts av Nykterhetsföreningen Enigheten till "Ekonomiska Föreningen enigheten u.p.a.". Att 18-årige Evald erbjöds att sköta projektorn berodde på hans brinnande intresse för foto och film. Att hans morbror och arbetsgivare Edvin Ericsson satt i Enighetens styrelse kan också ha haft sin betydelse.

Amanda (modern), Karl Edvin (fadern) och Ann-Greta Elisabet (lillasystern) i Evalds föräldrahem. Foto troligen i mitten av 1910-talet.

Rundåkning i Plantis. Foto troligen i mitten av 1910-talet.

I Nyqvists guldsmedsaffär och verkstad.
T.h. ser vi ägaren Gösta Fr Nyqvist.
Foto troligen i mitten av 1910-talet.

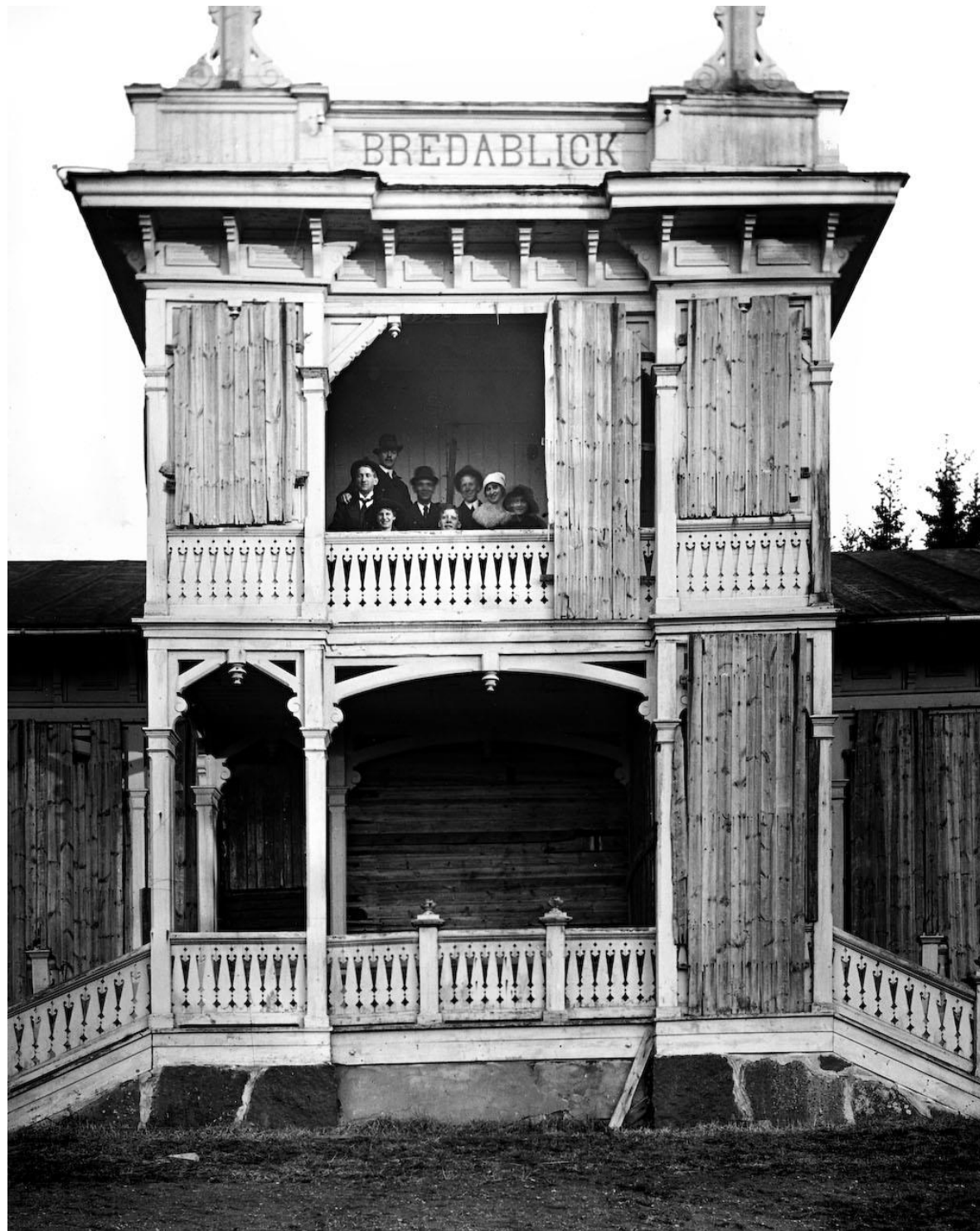

Evald Eriksson i "försilvringskällaren" i guldsmed Nyqvists verkstad.
Foto troligen i mitten av 1910-talet.

Evald, som sitter och håller i noterna, firar sin 21-årsdag. På hans högra sida sitter lillasystern Greta. Foto 1919.

Bredablick, på Mösseberg.
Foto taget vid påsk 1919.

Paviljongen i Plantis. Foto 1919.

I verkstaden hos Ericssons Elektriska. Längst bak ser vi Evald. 1915 hade han börjat gå i lära som elektriker hos sin ingifte morbror Edvin Ericsson. Foto från början av 1920-talet.

Greta i butiken hos Ericssons Elektriska.

När biografen arrenderades ut i början av 1930-talet blev Evald, vid sidan av alla andra sysslor, även föreståndare för bion. Till honom redovisades alla dagskassor, vilka så snart som möjligt skulle till banken. När bioprogrammen byttes, ofta tre gånger i veckan, körde Evald till fraktgodset på Centralen och lämnade in den senaste visade filmen och hämtade ut den nya, plus affischer och stillbilder för skyltskåpen. Därefter en runda med annonser och notiser till Falköpings Tidning och Skaraborgaren samt till stadens fyra eller fem kommunala affischtavlor i "Stan", framför "Plantis", på Ranten och på Mösseberg. Sju dagar i veckan september till maj visades det film, sju dagar i veckan hade Evald kvällstjänst i maskinrummet. Landets biografpersonal fick inte sexdagars arbetsvecka förrän 1946!

De första åren stod projektorn på läktaren i stora salen, men ett maskinrum inreddes i skafferiet i Café Enighetens kök. Där blev plats för en stor projektor och ett klippbord. Här i Café Enighetens kök träffade Evald 1925 den vackra flickan Matilda Elisabet "Lisa" Karlberg från Ekedalen, som fått jobb som servitris på Enigheten. Ett år senare, i december 1926, vigdes Lisa och Evald. Lisa och Evald var båda 28 år vid vigseln. De fick aldrig några barn.

Evald och Lisa på Enigheten. Foto troligen 1926.

Evalds olika yrken skulle komma att utökas både som chaufför och lantbrevbärare. Redan som 18-åring skaffade han bil, en Opel, och blev sedan detta märke troget genom alla år (i Falköpings Motorklubb var han medlem i närmare 50 år). Då taxirörelser inte var etablerade och inte alla gods och gårdar ute på Falbygden var motoriserade, ställde Evald gärna upp som chaufför i sin Opel om han var ledig och greven behövde en snabbare resa än med häst och vagn.

Under 1930-40-50-talen skötte Evald Erikson med sin bil lantbrevbäringen runt Mösseberg. Resan gick medsols Falköping - Marka - Vilske Kleva - Tunhem - Falköping. Med på turerna åren 1946-54 var ibland Stina Fredholm, släkt med Evald, dotter till handlaren i Torbjörntorp och sedermera gift Thorsell.

Stina: "Det var spännande att vara assistent, till en riktig lantbrevbärare. Farbror Evald var ju så bussig. När det var barnförbjuden film på Cosmo som jag gärna ville se fick jag komma upp i maskinrummet och stå på en låda och kika genom inspektionsluckan".

Evald var dessutom några år på 1950-talet anställd i lindarverkstaden i finmekaniska Svenska Arkivator.

Lisa och Evald inför en vintertävling i F.M.K. (Falköpings Motorklubb) 1928.

Insnöad bil söder om Falköping. I bakgrunden syns utsiktstornet på Mösseberg och tornet på Sankt Olofs kyrka. Foto vintern 1928-29.

Vid den högra motorcykeln står Evald och Lisa.

Evald Eriksson såg tusentals filmer, stående mellan sina två projektorer. Alla de stora stjärnorna, de stora filmskaparna, den franska sängkamarvågen, den amerikanska ciné noirvågen, den engelska komedivågen, de stora musicalerna, cowboy-filmerna, komedierna och alla skräpfilmerna däremellan.

En 14-årig filmbiten gosse frågade en gång farbror Evald om han hade några favoriter?

- *Jadå, svarade den luttrade biografmaskinisten. "Klart till drabbning" med Sickan Carlsson, Åke Söderblom och Thor Modéen och "Musik för miljoner" med Jimmy Durante!*

- *Umbriago! utropade gossen.*

- *Just den, sa Evald Eriksson. Scenen där Durante leder soldaterna i allsång med Umbriago tänker jag ofta på, med stor glädje.*

Evald var en entusiastisk stillbildsfotograf och under tidigare år använde han s.k. glasplåtar, d.v.s. negativ på glas, som han själv iordningställde. Kopiorna gjorde han också själv.

Det är omöjligt att exakt fastställa när Evald Eriksson började och (framför allt) slutade alla sina uppdrag. Han hade bara varit pensionär i ett år, när han 1964 dog av infarkt i sin bil. Kortast blev chaufförskarriären, nästan lika kort tid var han i guldsmedsbranchen. Som elektriker tycks han ha ryckt in som frilans i morbroderns företag. Längsta passet var med säkerhet i Cosmoramas maskinrum, det avslutade han under senare delen av 1950-talet.

Maskinisten och biografföreståndaren Evald Eriksson. Foto 1935.

Biljettförsäljerskan Maj-Lis
Gustavsson, 1950-talet.
Foto: Yngve Gustavsson.

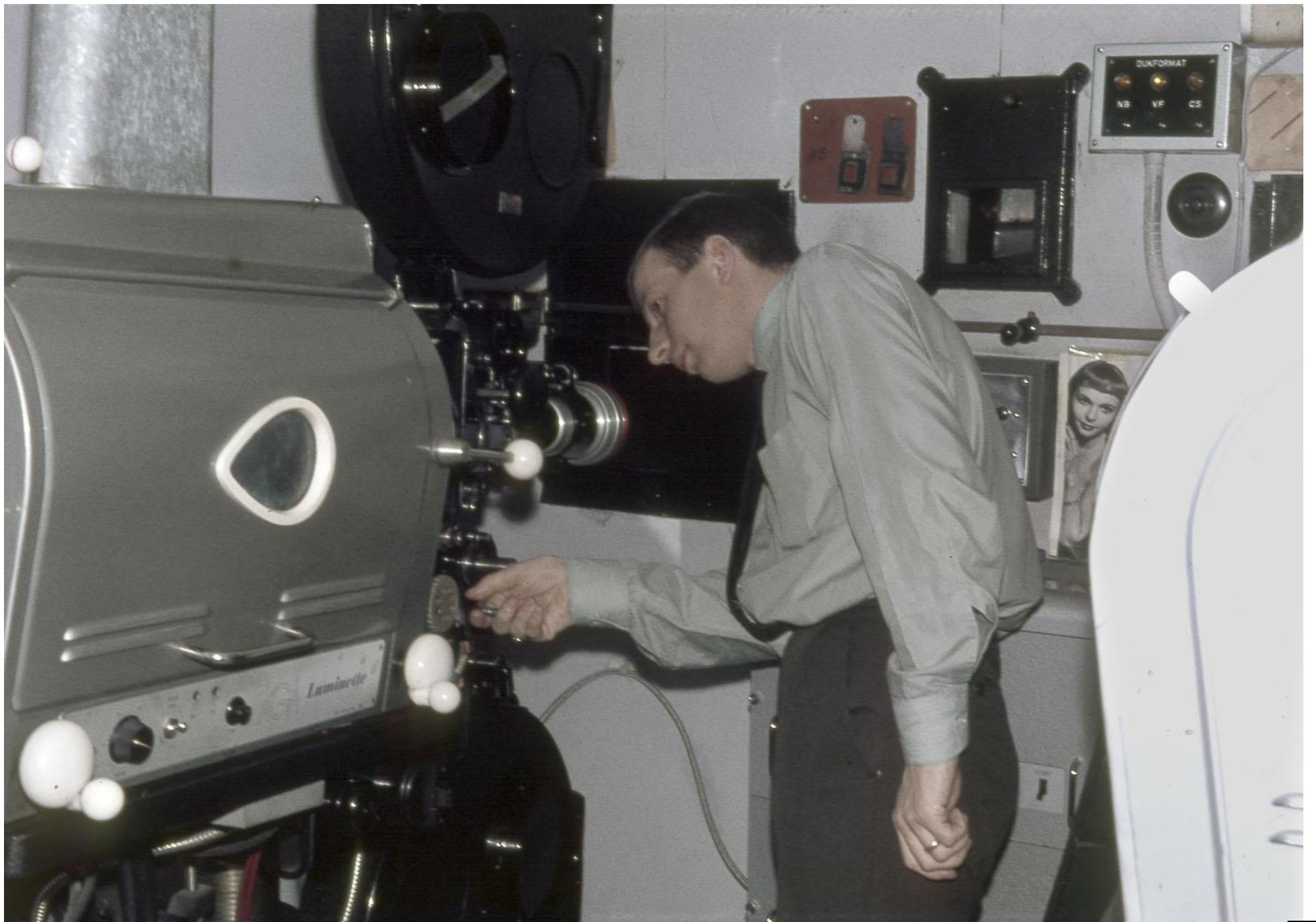
Karl-Erik Nyberg var anställd som biografmaskinist 1965-1970.

Karl-Erik var anställd som maskinist 1965-70 på Cosmorama, och hoppade in extra fram till 1975. För Karl-Eriks del var det arbete måndag till söndag varannan vecka. Det kördes två föreställningar varje kväll kl. 19.00 och kl. 21.00 (även helgerna). På söndagen kunde det också vara matiné på e.m., oftast kl. 15.00. Under höst och vinter var det dessutom nattföreställning på lördagen med början kl. 23.00.

När det var populära filmer, såsom "Vi på Saltkråkan", var det två matinéer på lördagen och två kvällsföreställningar samt nattföreställningen. Det blev totalt 12 timmar i ett pass. I lön hade Karl-Erik 27 kronor per kväll. För nattföreställningen tillkom en högre lön. Samma gällde för matinéer.

Ett kvällspass innebar att Karl-Erik var där en halvtimme före föreställningens början och laddade projektorerna (2 st) med film. I den ena projektorn visades reklamfilm och den andra kunde innehålla en förspelsfilm, vid de tillfällen det fanns. Huvudfilmen, som sen visades, kunde bestå av fem akter (filmrullar). Varje akt varade cirka 20 min och när en akt var slut skiftades det över till nästa projektor. Karl-Erik stod och passade på projektorn så att bytet skedde omärkbart för publiken.

På senare tid har biografen bara haft en projektor och filmrullarna har varit ihopskarvade till en jättestor rulle. Troligen kommer en övergång till ett digitalt system att ske.

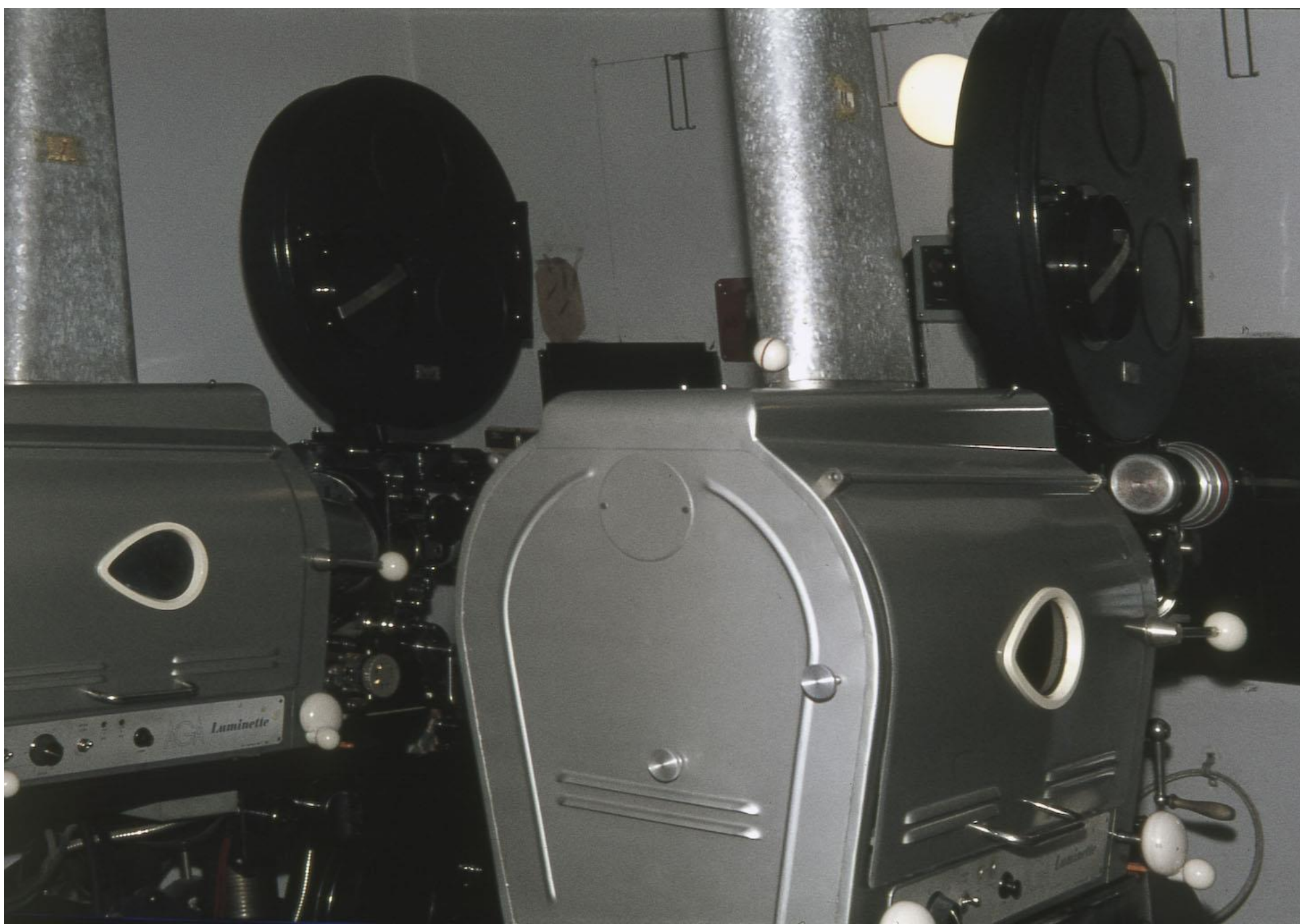

Ljuset i projektorn åstadkoms av en ljusbåge som bildades mellan två kolstavar. Detta krävde inställning och passning under filmens gång. Film kunde visas i tre olika format; normalfilm (reklamfilmen), vidfilm alternativt cinemascoop (huvudfilmen). Detta innebar både objektivbyte och maskbyte och avskärmning av filmduken. Dessutom skulle skärpan ställas in och den behövde justeras till varje akt (filmrullsbyte). Ljudvolymen skulle också passas.

Ibland hände det att filmen skulle vidare till en annan ort och då kunde det bli bråttom efter sista föreställningen att åka ner med filmrullarna till järnvägsstationen, någon gång t.o.m. direkt till lokföraren.

”Att jobba som biografmaskinist på den äldsta av stadens tre biografier var både hedrande och intressant. En slogan som passar in är att man ska se film på rätt sätt, se film på bio!”

Karl-Erik Nyberg, oktober 2010

22.6.1965

AD 683-987-65

Tillståndsbevis.

Jämlikt 27 § K.F. med vissa bestämmelser angående biografier och filmförevisning den 3 juni 1932, meddelas härmed Karl-Erik Nyberg, född den 25 februari 1943, Petter Ryttnings väg 9, Falköping, tillstånd att sköta projektionsapparat för filmförevisning.

Falköping i polismästarens kansli den 22 juni 1965.

Gunnar Arbner
polismästare

Avgift 10:- kr.

KONTOR
och FILMSÄTTNING:
Centrumhuset, SKÖVDE
Telefon 0500/155 92
Postgiro 57 06 87

BIOGRAFER:

COSMORAMA
SKÖVDE
Telefon 0500/155 92

COSMORAMA
FALKÖPING
Telefon 0515/101 74

COSMORAMA
SKARA
Telefon 0511/104 84

TEATERBIO
SKARA
Telefon 0511/104 84

SKARABORGS BIOGRAF A.-B.

SKÖVDE den 31 augusti 1970.

B E T Y G

Herr Karl-Erik Nyberg, Wetterlinsgatan 30 B i Falköping, folkbokföringsnummer 430225-6138, har sedan den 1 juni 1965 varit anställd som biografmaskinist vid Cosmorama-biografen i Falköping och lämnar denna dag på egen begäran sin anställning hos oss.

Herr Nyberg har under denna tid tjänstgjort regelmässigt varannan vecka.

Han har en mycket god kännedom om en biograf's tekniska och maskinella utrustning och är i alla avseenden en mycket duktig och säker maskinist.

Nyberg har i sitt arbete visat egna initiativ, verkställt reparationer och förbättringar av skilda slag å biografen, varför vi även kan notera att vi har hans löfte om hjälp vid ev. tekniska problem.

Han har vidare under senare år lett utbildningen vid biografen av nya maskinister, d.v.s. den utbildning som leder till av myndigheterna utfärdade maskinistcertifikat.

Nyberg har således fullgjort sitt uppdrag vid biografen på ett mycket förtjänstfullt sätt, varit samarbetsvillig och alltid haft god kontakt med såväl företagsledning som arbetskamrater, varför vi på det varmaste kan rekommendera honom.

Skövde som ovan.
SKARABORGS BIOGRAF AB

Bertil Landelius

Cosmorama har visat film i 100 år

FALKÖPING Visst är det härligt att sjunka ner i fätöljen i biosalongens mörker och uppslukas av hisnande äventyr och spännande intriger.

Det har man gjort i 100 år på Cosmorama i Falköping. En biograf som är den näst äldsta i landet som fortfarande visar film.

Den 25 september firas dess 100-årsjubileum.

Då är det fest och då är det mingel. Med klassiska filmer på duken plus en film om Falköping. Dessutom utställning och ett kaseri om Cosmorama och konsten att gå på bio.

Käserar gör Falköpingsföd- de tidigare Expressen-journalisten Björn Vinberg. Han har egna minnen från Cosmorama och har dessutom forskat om dess historia.

Inleder jubileet gör man självklart med matiné. Det var ju på matinéerna den unga biopubliken förr föstrades att se film.

Och film är ju bäst på bio. På stor duk där äventyr och historier utspelar sig medan världen utanför sjunker undan och inte ens existerar. Och inte dyker upp igen för- från cirka en och en halv tim- ma senare när man kliver ut på S:t Olofsgatan igen.

Räddade bion

Falköpings AIK räddade för övrigt 100-åringen.

Visst är det så, säger Sven-Erik Hellberg. Han är kassör och sekreterare i Falköpings AIK, FAIK, som 1986 köpte bion. Med det räddades denna historiska biograf för framtiden. Han har som grabb varit på många matinéer. Vål kvalificerad alltså.

– Det var då för väl att FAIK köpte Cosmorama, säger Marita Sonestedt. Hon är kassör i Falköpings filmstudio, som visar sina filmer där.

Falköpingsfilm

Jubileet är ett samarrangemang mellan FAIK, som har sitt kansli i huset, Falköpings Filmstudio, Eurostar som driver bion, och Falköpings kommun. Kommunen via Falbygden museum som i foajén berättar om Cosmorama och biografmaskinisten Ewald Eriksson, som skötte den sys- san i decennier. Han var en duktig fotograf och det är hans bilder från bion som visas. Den 10 oktober öppnas en lite större utställning med hans bilder på museet.

Efter matinéen visas Klart till drabning, en klassiker från 1897 med dåtidens stors- stjärnor, det komiska geniet Thor Modéen, Åke Söderblom och Sickan Carlsson.

Under det efterföljande minglet kan besökarna på de 205 sittplatserna strömma

Cosmorama firar 100 år. "Nu satsar vi på nästa 100. Men snart blir det nog digitala filmer", säger ägaren FAIK:s kassör och sekreterare Sven-Erik Hellberg och håller upp en filmrulle av klassiskt slag.

BILD: GLENN WELANDER

100 år. Det firar man med mingel, kaseri och klassiska filmer lördagen den 25 september. I biosalongen här från vänster tre som planerat för jubileet: Chattrine Ljungqvist, antikvarie på Falbygden museum, Marita Sonestedt, Falköpings filmstudio, och Sven-Erik Hellberg kassör och sekreterare i FAIK som äger den anrika bion.

runnt, prata film och träffa andra filmintresserade. För att sedan lyssna till Björn Vinbergs kaseri om biografen.

Därefter släcks salongen ner och projektorn startas för att visa filmen Karlasen på hattfabriken. Det är en kortfilm från 1942 om Forss hattfabrik på Trädgårdsgatan i Falköping.

Film med levande musik

Klockan 18 så slutligen en klassiker från 1900-talets början, Korkarlen efter Selma Lagerlöfs roman. En stumfilm som visas precis som den det

gjordes på den tiden, med levande musik på piano. Spelar gör Matti Bye, som har skrivit musiken och dessutom presenterar filmen.

Filmstart 1905 och 1910

– Biosalongen är ombyggd några gånger men är ändå en klassisk biolokal. Huset byggdes av nykterhetslogen Enigheten som tester och kulturhus. Från början med 600 sittplatser på långbänkar.

– Det måste ha varit varmt, säger Sven-Erik Hellberg. När ljudfilmen kom 1929-30 utrustades också Cosmorama

för detta. Samtidigt byttes långbänkarna mot 365 klaffstolar.

Enligt Chattrine Ljungqvist, antikvarie på Falbygden museum, skulle den första ljudfilmen ha varit Jazzsångaren med Al Jolson. Ett flasko eftersom ljudet inte fungerade. Den fick i stället visas som stumfilm.

Enligt Björn Vinberg blev det i stället den 3 september 1931 som publiken fick uppleva den första ljudfilmen.

De 100 biöar som firas räknas från den 10 september 1910. Det var då ägaren, nyk-

FAKTA OM BION

□ Det var 1932 när firmen Jonsson & Mellander tog över driften av bion från nykterhetslogen som den fick namnet Cosmorama. Innan hade den faktiskt hetat Rialto. Företaget drev sedan biografen i nästan 50 år. 1939 köptes också fastigheten. Med det var det slut med huset som ordenslokal och plats för teateruppsättningar.

□ 1941 revs scenbygget och gjordes plats för 350 stoppade fätöljer. Taket över sidogångarna sänktes och sattes på pelare. Nya Cosmorama invigdes 28 augusti 1942. Meningen var då att storfilmerna Borta med vinden skulle visas. Oturlig nog ersattes den av Gula kliniken, en trist film om abort. Den 7 september visades så ännu en Borta med vinden. Den blev en succé även på Cosmorama. □ 1979 köptes bioföretaget av Aivy och Lennart Håkansson. Därmed räddades konkurrenzbioografen Roxy, till namnet. Det inköptes och fick ge namn åt den lilla biografensalongen med 60 platser på andra våningen. Där tidigare Edit Boström drev Cosmo-fiket i ett par decennier.

Cosmorama fick samtidigt namnet Cosmos.

□ Cosmorama återkom sedan 1986 när FAIK köpte företaget.

□ Cosmorama har även en politisk historia. Det var nämligen i detta hus Carl Berglund hade redaktion för tidningen Landsbygden och därifrån 1910 gjorde det upp som 1913 ledde till bildandet av Bondeförbundet, nuvarande Centerpartiet.

Källor: Bland annat Björn Vinbergs artikel Cosmorama 100 år i Falbygden hembygds- och forminnesförenings årsbok Falbygden 2003.

terhetslogen Enigheten, som är fast projektor och själva började visa film. Innan dess sköttes detta av kringresande filmföreläsare.

Den allra första filmvisning- en i huset ägde rum den 15 oktober 1905. Då visades bröllo- pet mellan prinsessan Margareta och prins Gustav Adolf, samt en vilda västernfilm. Biljettpriset var 50 öre för de stora och 25 öre för de små, skriver Björn Vinberg, som letat fram uppgifterna ur Cosmoramas historia.

GLENN WELANDER

0515-67 04 11

Många ville fira Cosmorama

FALKÖPING Många ville vara med på lördagskvällen när Cosmorama firade 100 år. Det var åtskilliga minnen som ventilerades från den tid då biografen var en självklar samlingspunkt för Falköpingsungdomarna.

Björn Winberg återvände till sin gamla hemstad för att delta i firande och kåserade lite runt sina minnen av Cosmorama.

Bilo. Vid dörren stod FAIK:s ordförande Tommy Sönestedt och granskade kritiskt alla förbipasserande här. "Vi har faktiskt 50 års åldersgräns här," skämtade han.

Pianist. Matti Bye har en bakgrund som stumfilmspianist, till en början på Cinemateket i Stockholm. Han har komponerat ny filmmusik till svenska stumfilmer som Körkarlen (1921) och Gösta Berlings saga (1924). Han var ett självklart val när det gällde att välja pianist till lördagens föreställning av Körkarlen.

Nostalgi med Modéen och Söderblom

FALKÖPING I september 1910 invigdes biografen Cosmorama i Falköping. I dag är den Sveriges näst äldsta som fortfarande är i bruk.

För den moderna Falköpingsbon kan det verka som ett ganska obetydligt steg i utvecklingen. Men för den tidens stadsinvånare var det säkert en sensation. Den första föreställningen lockade 600 besökare. Inträdet kostade 25 öre.

Det var alltså då som Falköpingsborna kunde se rörliga bilder för första gången.

– Det var nog det som drog så mycket folk till de första biograf föreställningarna, säger Sven-Erik Hellberg, kassör i FAIK som i dag driver Cosmorama.

– Vilken film eller vilka skådespelare det handlade om spelade mindre roll. De rörliga bilderna var den stora sensationen.

100 år senare har vi ett helt annat perspektiv. Bland annat har vi en stark känsla för nostalgi, vilket nog var ett okönt begrepp på den tiden.

1910 känns egentligen som väldigt länge sedan. Ett exempel på andra remarkabla händelser detta år:

+Carl Cederström företar sin första flygning över Gärdet i Stockholm.

+Den sista avrättningen i Sverige verkställs då Alfred Ander avrättas med giljotin

+Den svenska riksdagen antar Lex Hinke (Hinke Berggren) om förbud för information om preventivmedel.

+Tidaholms stadspriremium börjar gälla.

Loge med biograf

I lördags, den 25 september, firades alltså Cosmoramas årsdag. Men Sven-Erik Hellberg vet bara att det var någon gång i september 1910 som biografen, som då ägdes av nykterhetslogen Enighet, öppnade för allmänheten.

– Vi har heller inga uppgifter om vilken film som visades. I tidningsläggen annonseras bara med biograf före-

Minst generös. Maria Sjöholm vände upp och ned på hela sin portmonnä när hon betalade den obligatoriska 50-öringen i inträde. Men så är hon också ordförande i Falköpings filmstudio.

början på 80-talet ägdes Cosmorama av Aivy och Lennart Håkansson. Men redan 1986 gick den under klubban igen och köptes då upp av av Falköpings AIK. Med hjälp av ideella krafter inom klubben har alltså verksamheten kunnat drivas vidare.

Lördagsmatiné

Lördagens firande sträckte sig över i stort sett hela dagen. Redan tidigt visades det matiné föreställning. Klart till drabbning. Cirka hundratalet entusiaster hade mött upp och kunde lyssna till kåsören och tidigare Falköpingbon Björn Winberg presentera filmen.

Han började med att presentera Evald Eriksson som var maskinist på Cosmorama under cirka 50 år.

Den då väldigt unge Björn Winberg frågade vid ett tillfälle farbror Evald vilken som var den bästa film han sett. Han hade ju sett väldigt

Filmen hade Sverigepremiär i Stockholm den 31 maj 1937. Klart till drabbning har visats på SVT och har blivit en klassiker.

Flottisterna Tosse (Thor Modéen) och Putte (Åke Söderblom) har fått permissionsförbud efter att ha kommit för sent till en uppställning (vilket har hänt ett flertal gånger). De skickas ändå iland av officersmässens hovmästare som ber dem hämta en korg med frukt. Men de upptäcks av styrman Göransson.

De lyckas undkomma och när de tar sig tillbaka till sin kryssare får de lov att rädda direktörsdottern Britta som fallit i vätnet. Kvinnor ombord på kryssaren är dock strängt förbjudet. Sicken Carlsson, vid den tiden stor idol, spelade Britta och visade sina berömda skattgropar vid många tillfällen.

Kassören. Sven-Erik Hellberg är en av många FAIK:are som lagt ner ett stort ideellt betete på Cosmorama. Som kassör i FAIK axlar han ett stort ansvar. **BILD: MG JOHANSSON**

– Minst 50 öre, förtydligade Sven-Erik Hellberg som bevakade insläppet.

– Vi lämnar ingen växel. Finns det inte jämna pengar så blir det så. Det är ett varmt märkt tillfälle att skänka små gamla 50-öringar till ett gott ändamål. Om några dagar försvinner de ju.

Inea 50-öringar länare.

av nykterhetslogen Enigheten, öppnade för allmänheten. - Vi har heller inga uppgifter om vilken film som visades. I tidningsläggen annonseras bara med biografställning, vidare information hänvisades till affischeringen, berättar Sven-Erik.

Men redan fem år tidigare 1905 visades den allra första föreställningen i Falköping. Under några år fanns det nämligen ambulande biografteater som drog land och rike runt. Inte minst på marknader. Den första filmen som visades i stan handlade om kronprins Gustaf Adolfs (sedermera kung Gustaf VI Adolfs) bröllop med kronprinsessan Margareta.

Biografen drevs av logen Enigheten fram till 1932 då den såldes och övergick till privat ägo. De nya ägarna hade redan flera biografteater som använde namnet Cosmorama, så då fick det lov att bli ett namnbyte.

Ett antal restaureringar fick biolokalen genomgå under åren. En kortare tid i

under cirka 50 år.

Den då väldigt unge Björn Winberg frågade vid ett tillfälle farbror Ewald vilken som var den bästa film han sett. Han hade ju sett väldigt många.

- Klart för drabbning med Thor Modeen och Åke Söderblom, blev det otvetydiga svaret.

Det var därför heller ingen tvekan om vilken film som skulle visas som matiné på hundraårsdagen.

strängt förbudet. Sickan Carlsson, vid den tiden stor idol, spelade Britta och visade sina berömda skratrigropar vid många tillfällen.

Billigt inträde

Matiné har alltid gällt som ett ganska billigt nöje. Men så billigt som det var vid hundraårsfirandet matinéföreställning har det nog aldrig varit. 50 öre var det som gällde, liksom när Klart till drabbning premiärvisades 1937.

så blir det så. Det är ett utmärkt tillfälle att skänka sina gamla 50-öringar till ett gott ändamål. Om några dagar försvinner de ju.

Inga 50-öringar längre. Men, vad ska vi med dem till? Det visas ju inga matinéer längre.

BG JOHANSSON

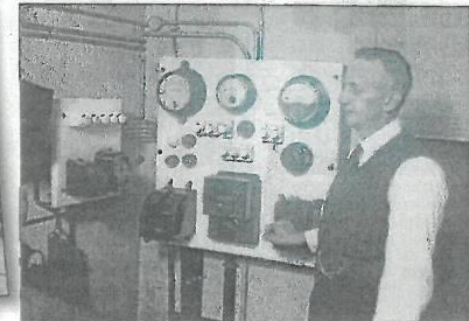
bg.johansson@vgt.se
0515-67 04 08

Klart till drabbning. Sickan Carlsson och Åke Söderblom i sjömanskostymer. BILD: SCANPIX

Tjusig cineast. Föreningen Filmstudion representerades av ett antal tjusigt klädd damer, bland andra Marita Sönestedt.

Maskinisten. Utställningen bjöd på en del intressanta inslag. Här en bild på Ewald Eriksson som började som maskinist på Cosmorama 1917.

Tidigare programförsäljare. Björn Winberg, gammal Falköpingsbo och känd journalist, kåserade kring Cosmoramas tidigare år. Självt sålde han program under tidigt 40-tal med 10 öre i för tjänst på varje.

Rosade. Ulf Eriksson (C) kommunalråd, uppvaktade 100-åringen med blommor och verbala rosor till FAIK och Filmstudion.

Minne. Falköpingsbon Georg Johansson var faktiskt med när Cosmorama firade 50 år. Då var han fyra år men kommer ihåg att filmen som visades var "Pojkarna på Storholmen" med Fridolf Rhudin.

**Med rötterna på Falbygden
- Centern 100 år**

Falbygden 1910

Jordbrukare och lantarbetare var de största yrkesgrupperna, men det fanns även en del industri. Både i staden och i de mindre stationssamhällena på Falbygden växte det fram butiker och fabriker vid järnvägen. Från Falköping fanns tågförbindelse med Göteborg, Stockholm, Halmstad, Nässjö, Skara, Hjo och Tidaholm.

Staden hade börjat växa kraftigt efter järnvägens ankomst och runt 1910 fanns många nya hus på Mösseberg och Dotorp. Försörjningshemmet (Ambjörnsgården) hade funnits i nio år och Nya folkskolan (numera Centralskolan) i sju. En samrealskola (senare Kyrkerörsskolan) var under uppförande. Man beslöt att det gamla rådhuset skulle ersättas av ett nytt. Mössebergs Kurort hade nyss byggt till den s.k. Nya Villan och man hade nu verksamhet året runt. Staden hade tillgång till elektrisk ström men vanligare än elspis i stan var gasspis. På landet skulle elektrifieringen dröja ett antal år till. Nya hus byggdes med vatten och avlopp men utedassen var fortfarande vanligast. Det fanns ett varmbadhus vid Trädgårdsgatan.

Marknader hölls i Falköping och omgivande orter. Huvudsaken där var försäljning av livdjur. Det annonserades om auktioner på fastigheter, livdjur och lösegendom, om lediga arbeten, kol och koks, uppköpande av skinn, lediga rum och lägenheter.

Nöjeslivet bestod av föredrag, revyer, cirkusbesök, skioptikonbilder och film. Radion fanns inte än och de som hade telefon var ännu inte många. Fotbollen hade börjat bli populär. Det fanns ett bibliotek i Rådhuset. Falköpings Tidning kom ut två gånger i veckan men hade bara fyra sidor per nummer. Det fanns också en Falköpings-Posten. Politiska möten hölls för att informera om det nya proportionella valsättet. Man bildade andelsmejerier, lantmannaföreningar och slakteriföreningar. Under ett par dagar i juli hölls ett av de stora ungdomsmötena på Mösseberg. Dessa möten var politiskt och religiöst obundna och förespråkade fosterlandskärlek och framtidstro. I Varv restes för insamlade pengar en sten till minne av slaget vid Gestilren 1210. Slutarpsdösen, som upptäcktes i Kinneved när man tog sten för ett kvarnbygge, grävdes ut. Årets stora händelse var Falköpingsutställningen.

Läroverket var under byggnad 1910 och stod klart 1911. På senare tid kallades det Kyrkerörsskolan och var då högstadieskola. Byggnaden brann 1975 och en ny uppfördes.

Tröskning i S. Bossgården, Södra Kyrketorp. Tröskvandrigen dras av två hästar.
Foto av Karl Fr. Andersson, som fick medalj på Falköpingsutställningen 1910.

Marknad på Hästbacken 1910. På det som numera är parkeringsplats ägde stadens hästmarknad rum. Som synes var det många både djur och människor i rörelse.

Brandkåren 1910 framför gamla rådhuset. 1911 byggdes det nya rådhuset, som fick stå kvar till 1973 då det ersattes med Systembolaget.

Sverige 1910

Även om Sverige i jämförelse med t.ex. Storbritannien hade en stor landsbygdsbefolkning talade man om "flykten från landsbygden". I städer och andra tätorter fanns det arbete att få, i industrier eller i hemmen. I städerna fanns också annat som drog, såsom nöjeslivet. USA fortsatte också att locka till sig många, ända tills första världskriget stoppade resandet. Bilen var fortfarande ovanlig i Sverige men cykeln hade blivit ganska vanlig.

Av män över 15 år arbetade 46 % i jordbruk och fiske, 31 % inom industri och hantverk, 12 % inom handel och kommunikation och 6% inom de s.k. fria yrkena (såsom läkare, artister). De anställda arbetade c:a 9 tim/dag. Inte förrän 1920 infördes 48-timmarveckan.

Religionsfriheten var begränsad, man fick bara gå ur statskyrkan om man samtidigt gick med i ett annat godkänt samfund. Skolan var sexårig, uppdelad i småskola och folkskola. Sedan fanns det frivillig fortsättningsskola, eller läroverk för ett fåtal. Frikyrkan och nykterhetsrörelserna var starka vid den här tiden.

Lagen Lex Hinke antogs och nu blev det förbjudet att sälja och informera om preventivmedel. Lagen var uppkallad efter Hinke Bergegren som rest runt och talat om "kärlek utan barn" vilket ansågs dekadent och skadligt för samhället. Dock såldes preventivmedel i hemlighet och man använde även s.k. naturliga metoder. Barnafödandet minskade, men det gjorde även barnadödligheten.

Dödligheten, speciellt bland småbarn, hade minskat med större kunskap om hygien och medicin. Vissa sjukdomar såsom TBC, polio och syfilis hade man ännu inget botemedel mot. Hälsa och hygien skilde sig också mellan olika socialgrupper. Ett fattighjon fick 2-15 kr/månad och lite extra till jul. Man hade börjat diskutera införandet av folkpension, den infördes 1913.

Johan Alfred Ander blev dömd till döden och halshuggen för rånmord. Det var den sista avrättningen i Sverige.

Arvidsgården i Hornborga. Cykeln verkar hemmabyggt. Foto från 1905 av Karl Fr. Andersson.

Interiör från torpstället Marielund i N. Lundby. Lägga märke till spottlådan för snus.
Fotot taget av Karl Fr. Andersson.

Skörstorps fattighus. Ihopbyggt med fattighuset är "Spet-Hermana" verkstad.
Fotot taget c:a 1900 av Karl Fr. Andersson.

Bångegården i Åsle. Här bodde tre personer i 80-årsåldern när Karl Fr. Andersson fotograferade. Taket är uppstöttat med en stolpe. På väggen hänger lördagstidningen "Brokiga blad".

Svenska Landtmän handla klokt

Svenska Landtmännatidningen
Svenska Landtmännatidningen
Svenska Landtmännatidningen

Hästägare, sen hit!

De som vilja hämta hästar för utställning vid Svea Artilleri i Stockholm för tiden 19 september...
Svea Artilleri i Stockholm för tiden 19 september...
Svea Artilleri i Stockholm för tiden 19 september...

Föreningsstämma

med deltagare i Kottlörps andelsmejeri hållas i vanlig ordning **fredags den 20 Jänner kl 10** i följande behandling af 1) 2) 3) 4) 5) 6) 7) 8) 9) 10) 11) 12) 13) 14) 15) 16) 17) 18) 19) 20) 21) 22) 23) 24) 25) 26) 27) 28) 29) 30) 31) 32) 33) 34) 35) 36) 37) 38) 39) 40) 41) 42) 43) 44) 45) 46) 47) 48) 49) 50) 51) 52) 53) 54) 55) 56) 57) 58) 59) 60) 61) 62) 63) 64) 65) 66) 67) 68) 69) 70) 71) 72) 73) 74) 75) 76) 77) 78) 79) 80) 81) 82) 83) 84) 85) 86) 87) 88) 89) 90) 91) 92) 93) 94) 95) 96) 97) 98) 99) 100)

Bondepolitiskt MÖTE

med deltagare i Kottlörps andelsmejeri hållas i vanlig ordning **fredags den 20 Jänner kl 10** i följande behandling af 1) 2) 3) 4) 5) 6) 7) 8) 9) 10) 11) 12) 13) 14) 15) 16) 17) 18) 19) 20) 21) 22) 23) 24) 25) 26) 27) 28) 29) 30) 31) 32) 33) 34) 35) 36) 37) 38) 39) 40) 41) 42) 43) 44) 45) 46) 47) 48) 49) 50) 51) 52) 53) 54) 55) 56) 57) 58) 59) 60) 61) 62) 63) 64) 65) 66) 67) 68) 69) 70) 71) 72) 73) 74) 75) 76) 77) 78) 79) 80) 81) 82) 83) 84) 85) 86) 87) 88) 89) 90) 91) 92) 93) 94) 95) 96) 97) 98) 99) 100)

Separatorer

Alfa, Rex, Domo & Diabolo
Smörkännor, Persjef och Alfa till köpa på K. J. Vibergs Järnhandel, riket 70

Mazette COGNAC

Dalknäck, Kraling, Hållsamt
Lager och försäljning

Diverse.

Önskar lifva bekant med en snäll och treflig flicka. Svar med fotografi till '1913' Stenstorp p. r.

Landbruksredskap

Tröskverk, Vandringer, Halmaskare, Plogar, Plöglar, Fördrag, OBS. Skyttar OBS.

Ung landbrukare

Önskar lifva bekant med en snäll och treflig flicka. Svar med fotografi till '1913' Stenstorp p. r.

45-års man

Önskar lifva bekant med en snäll och treflig flicka. Svar med fotografi till '1913' Stenstorp p. r.

30-årigt, svårt hemorrojdallidande

botadt med Lazarin-salva

Diana

Sanitetsbindor för damer. Bästa svenska fabriken hos Selma Thorin, Falköping.

45-års man

Önskar lifva bekant med en snäll och treflig flicka. Svar med fotografi till '1913' Stenstorp p. r.

Bondepolitiskt MÖTE

med FÖRDRAG af James Kjellman hållas torsdagen den 11 Jänner kl 4 e. m. Å Tingehuset i FLOBY. Flyby sockenförening.

Fosterlärdsk fäst

med FÖRELÄSNING af doktor Barth Hein, Göteborg. Fäst med ett föreläsning, samt med en afhandling om...
Första föreläsningen lördag den 2 Jan. kl. 8 e. m.
Andra föreläsningen söndag den 3 Jan. kl. 10 e. m.

Billiga Separatorer

DIABOLO-SEPARATOR. BILLIG och BRA
DIABOLO-SEPARATOR. BILLIG och BRA
DIABOLO-SEPARATOR. BILLIG och BRA

Insattsskjutning

Kinnereds skytteförening
Kinnereds skytteförening
Kinnereds skytteförening

VIKAFORS

Välortad på försöksfaktori Seldon
Välortad på försöksfaktori Seldon
Välortad på försöksfaktori Seldon

Kreatursmäte

vid Sandhem nästa fredag den 12 denns.

Stördagst

Insattsskjutning
Insattsskjutning
Insattsskjutning

Konsert

Melichars Radsångsmaskiner
Melichars Radsångsmaskiner
Melichars Radsångsmaskiner

Köpa ej grisen i säcken

Köpa ej grisen i säcken
Köpa ej grisen i säcken
Köpa ej grisen i säcken

Harpur "Original, Valla". Hackelseverk Öfverums & Smälands m. fl.

Plogar Tirling, Öliver, Victoria, Arvika, Öfverums och Norrahammars.
Plögdelar, sorteradt lager.
Årderplogar, Håbo och Norrahammars.
ROFSKÄRNINGSMASKINER
flera nya modeller för året.
SKÖRDEAPPARATER
olika modeller, passande till olika slåttermaskiner.
Största sortering och billigaste priser på platsen i
K. J. VIBERGS Järnhandel
RIKSTEL. 70.

15 å 16 års drängpojke
erhåller plats den 24 nästa april. Sörgården, Skörstorp, Hångsdala. 837 Oskar Larsson

45-års man
med godt sätt, nykter och skötsam, skicklig handtvärkare med 6,000 kr. förmögenhet önskar stifta bekantskap med en flicka, som äger jordbruk. Obs! Fullt allvar. Svar inom åtta dagar till **A Andersson, Jönköping**, poste rest. 838

Diana
Sanitetsbindor för damer. Bästa svenska fabriken hos Selma Thorin, Falköping. 817

Gasspistar
Gaskök
Gasbakug
Gasstrykjärn
Gasstrykjärn
Gaskokkärl m. m. m. m.
bäst och billigast i
K. J. Vibergs Järnhandel
206 e
Större dagsverkstorp
finnes ledigt nästa 14 mars mot mjölkarrden eller dagsverksrätt å
827 Bronäs egendom pr Lidköping.

Hela inkomsten tillfaller försvaret.
Postadress

30-årigt, svårt hemorrojdallidande botadt med Lazarin-salva.

med tillåter jag mig meddela Eder jag, som öfver 30 år lidit af synneren svåra hemorröjder, genom användande af Edert Lazarin blifvit fullkomligt befriad från desamma

Under de många år jag lidit af denna plågsamma och besvärliga sjukdom har jag använt en mängd olika botemedel, men alla utan resultat, ända tills jag i December 1910, tillrätt af en vän som genom användande af Lazarin blifvit botad för samma åkomma, började använda Lazarin-salva.

Stockholm den 23 Aug. 1912.
Frid. Schauman
f. d. Trafikchef.

561

Partilager hos: Cullin & Co, Göteborg.

Nyhet! Separator **DALIA** Nyhet!
Modell 1912. — Med självförmörjning. Förstklassig! Billig!
Gamla separatorer utbytas. Agenter o. Reseagenter antagas. Tillskrif Svenska Centralför Aktie Bolaget, Södertelje.

Exempel på olika annonser ur Falköpings Tidning, 1910.

Världen 1910

I världen dominerade Europa och USA. I Europa skedde en stor befolkningsökning genom lägre dödlighet och i USA genom invandring. Omkring 1/3 av världens befolkning 1900 var av europeisk härkomst.

De europeiska staterna Storbritannien, Spanien, Portugal, Frankrike och Tyskland hade kolonier i Afrika och Asien. Med hjälp av erövring och missionärer lade man sig till med råvaror och arbetskraft och spred västerländska värderingar. Andra kulturer och religioner ansågs undermåliga. Den starke hade både rätt och skyldighet att lägga världen under sig. Kolonialmakternas större befolkning och bättre vapenkraft gjorde erövringen lätt.

Europa började läget bli spänt mellan Storbritannien-Frankrike-Ryssland och Tyskland-Österrike/Ungern-Italien. Dels var det en fråga om konkurrens mellan staterna om vem som var starkast, dels var det problem inom staterna med nationalistiska rörelser som ville ha självständighet. 1914 skulle första världskriget bryta ut.

Trafiken med tåg och ångbåt och kommunikationer med telegraf och telefon gjorde att nyheter och nya idéer snabbt spreds. Flygplanen var ännu mest en kuriositet, men skulle under första världskriget komma att användas i strid. Filmen började bli en storindustri. De förbättrade kommunikationerna gjorde att man snabbare och billigare fick avsättning för produkter och massproduktionen utvecklades. I USA skulle snart Henry Ford presentera det löpande bandet.

Alla var inte nöjda med utvecklingen. Några ansåg att den moderna tidens stress var skadlig och att massprodukterna var smaklösa. Andra ansåg att nya idéer undergrävde kungamakt och kyrka. Karl Marx ansåg att kapitalismen var ond och ville ha "proletariatets diktatur". Sigmund Freud hade upfunnit psykoanalysen och Albert Einstein hade upptäckt relativitetsteorin.

Halleys komet, som passerar jorden vart 76:e år, skapade panik då man trodde att gaserna i kometsvansen skulle förgifta jordens befolkning

Järnvägsgatan, nuvarande S:t Olofsgatan. Gatan ser ut som en leråker men trottoarerna har stensatts. T.h. i bild Apoteket.

Perssons bryggeri på Nygatan. Kuskarna står beredda att köra ut tunnorna.

Agnes och Vivi Carlsson står i dörren till faderns skoaffär på S:t Olofsgatan.

Här är personalstyrkan på fabriken Haglunds & söner 1913. Fabriken låg då vid Trädgårdsgatan och tillverkade rullgardiner.

Ur en bondedagbok från Falbygden 1910

Museet mottog 1968 en gåva som inte fick öppnas förrän 2000. Det igenklitrade paketet visade sig innehålla en bondedagbok, skriven mellan åren 1891-1925 av Adolf Svensson och 1925-29 av hans son John Svensson. Det fanns också kassaböcker. Ett par artiklar i årsskriften Falbygden 2002 behandlar utförligare materialet.

Adolf var född 1855 i Karleby och dog 1928 i Torbjörntorp. Han brukade först en gård i Valstad och sedan Lilla Backabo i Torbjörntop. I dagboken skriver han kortfattat om vad han arbetat med under dagen. Världshändelser nämns nästan aldrig, inte heller tankar och känslor. Av kassaboken framgår vad som köpts under året.

Ur Adolf Svenssons dagbok

Dessemer månad 1910

- 1 Tröskat råg f.m. Skurit hackelse e.m.
- 2 Harpat råg f.n. Diverse e.m.
- 3 Diverse arbete
- 4 Söndag hemma hela dagen
- 5 Falköping
- 6 Skar hackelse f.m. Baltorp autjon e.m.
- 7 Baltorp Laga tröskverket
- 8 Laga tröskverket
- 9 Dito trask lite hafre
- 10 Falköping
- 11 Söndag hemma hela dagen
- 12 Körde hem rofvor Tröskat havre e.m. Bäckg. med suggan
- 13 Tröskat hafvre f.m. Qvarnen e.m.
- 14 Bäck. med andra suggan Harpat hafvre
- 15 Mätt upp hafvre Tröskat råg
- 16 Tröskt råg på verket Harpa råg
- 17 Falköping Gustaf Georg åt qvarnen efter skiffel Körde rofvor
- 18 Söndag hemma hela dagen
- 19 Tröskat hafvre
- 20 Georg åt qvarnen Rislät och harpat hafvre
- 21 Harpat och mätt upp hafvre
- 22 Falköping
- 23 Skurit hackelse m.m.
- 24 Dito
- 25 Juldag Torbjörnstorps kyrka
- 26 Annandag jul Hemma hela dagen
- 27 Linqvist Qvarnen
- 28 Häfde in häsen
- 29 Skar hackelse m.m.
- 30 Tröskat och harpar hafvre
- 31 Georg åt qvarnen Diverse arbete

Ur Adolf Svenssons kassabok

<u>Dess.</u>		<u>Inkomster</u>	<u>Utgifter</u>
5	Sålt hafre 32,03 Af Falk 1,00	33,03	
5	Rofmaskin 19,00 Huggjern 0,70		19,70
5	Garn fisk 4,20 Hjulstock 3,25		7,45
5	Brn 1,35 Domestik 0,60 Rep 1,00		2,95
5	Deverse 1,06 Boden 6,25		7,31
13	Mjölkpengar 27,36 Af Falk 0,50	27,86	
17	Johanson Berg 19,50 Oskar Falk 0,75		20,25
22	Sålt hafre 27,75	27,75	
22	Westlins 10,85 Brn 2,70 Mossa 1,50		15,05
22	Galosser 4,25 tobak 0,60 karamell 0,46		5,25
22	Fottogen m.m. 0,96 Tidningar 4,10		5,06
27	Sålt en calf 9,00 tagel 1,00	10,00	
27	Deverse utgifter 5,3627 Deverse utgifter		5,36

Taxerad årsinkomst i Falköping 1910

ett urval

statdräng A V Bleck	500:-
slöjdlärare Ingrid Rosengren	500:-
snickare Pallman	556:-
telefonist Ruth Svensson	600:-
handelsbiträde Håkansson	800:-
kontorist J Johansson	1.220:-
handlare Fr. Johansson	2.500:-
tågmästare Åberg	2.764:-
postexpeditör Månsson	3.230:-
läroverksadjunkt Svensson	3.804:-
handlare Spetz	4.844:-
handlare N Ekman	9.184:-
borgmästare Sigurd Koch	10.039:-
fabrikör Haglund	18.557:-

Torgpriser 1910

ett urval

Ägg	1:10 kr/tjog
Smör	0:80 kr/skålpund
Oxkött	1:20 kr/kg
Havre	9:50 kr/100 kg
Levande kalv	10:-/st
Spädgris	18 kr/st

Ärenden till stadsfullmäktige 1910

ett urval

1910-03-24 § 42 Inledning av telefon uti Samskolans rektors ämbetsrum och uti stadsfullmäktiges ordförandes bostad.

1910-04-05 § 69 Kammaren avslog bagare Anders Karlssons begäran att på Trekanten uppsätta ett stånd för läskedrycksförsäljning.

1910-04-18 § 75 Anbud om målning av slangtornet till stadens spruthus på Trätorget antogs.

1910-05-19 Räkning å 68 kr för brandchefens uniform godkändes.

1910-06-12 § 134 ”Frågan om ogräsets utrotande från gator och torg behandlades dervid ordföranden [Gust. Sundling] föreslog användandet af ammoniak-lösning som afgiftsfritt kunde erhållas från gasverket.”

1910-08-12 Kammaren beslöt att upplåta försäljningsplats för frukt och fisk på Trekanten.

1910-10-20 § 187 ”Ritningar jemte arbetsbeskrivning och kostnadsförslag till nytt rådhus [- - -] granskades och godkändes.”

Stora torget omkring 1905. Bland de affärsskyltar som syns på bilden kan nämnas Settergrens.

Falköping, Rantens Järnvägsstation

Rantens järnvägsstation. Falköping var en viktig järnvägsknut. På bilden syns gamla stationshuset som byggdes 1858 och ersattes med ett nytt 1932.

Falköping. Planteringsförbundet.

Planteringsförbundets park hade vid den här tiden kvar dammen i den s.k. jungfruhålan. Numera ligger amfiteatern här. Lägg märke till det kala berget.

Storstrejken och bondetåget

1908 inleddes en lågkonjunktur, vilken medförde osålda lager och arbetsbrist. Avtalen sommaren 1908 var ett bakslag för arbetarorganisationerna. LO-ledningen backade inför arbetsgivarnas upprepade lockouthot, vilket ledde till missnöje. Den första stora arbetsmarknadskonflikten mellan LO och SAF var Storstrejken 1909. Som mest var över 300 000 arbetare uttagna i strejk. På grund av för små strejkkassor fick fackföreningarna dock avbryta strejken efter en månad. Efter Storstrejken förlorade LO-förbunden drygt hälften av sina medlemmar, bland annat till Syndikalisterna som bildades 1910.

Bondetåget var en försvarsvänlig demonstration där 32 000 bönder den 6 februari 1914 uppvaktade kung Gustaf V. Bland de konservativa fanns stort missnöje med den liberala regeringens försvarspolitik. Grosshandlare J. E. Frykberg och godsägare Uno V. Nyman från Uppland kom därför att organisera en demonstration för ett starkare svenskt försvar. Fredagen den 6:e februari 1914 samlades bönder från stora delar av Sverige landskapsvis i Stockholm för att tåga mot Stockholms slott. Kung Gustaf V

tog emot demonstrationen. Kungen tackade för den visade försvarsviljan. I talet använde kungen uttryck som ”min armé” och ”min flotta”. I efterhand har det kommit fram att kungens tal skrivits av Sven Hedin.

Även i Falköping hölls manifestationer för försvarets stärkande. Enligt Västergötlands Folkblad (s) hölls en fosterländsk predikan i S:t Olofs kyrka och en vårdkase tändes på Mösseberg.

Söndagen den 8:e februari 1914 samlades socialdemokrater och liberaler till en motdemonstration i Stockholm som samlade 50 000 deltagare. Denna demonstration var riktad mot rustningshetsen och för republiken och den liberala regeringen.

Borggårdstalet ledde till en konstitutionell kris mellan kungen och statsminister Karl Staaff. Tisdagen den 10:e februari avgick den liberala regeringen. Kungen och hans konservativa rådgivare hade vunnit, men denna seger skulle visa sig vara tillfällig. Några år senare var kungen helt berövad all politisk makt, allmän rösträtt införd och parlamentarismen hade därigenom segrat.

Vaktmästarbostaden i Plantis byggdes 1910 i samband med Falköpingsutställningen.
Nu hör huset till museet och kallas "Lilla Röda huset".

Trevlig paus på Hasselbacken vid kurorten. Här kunde man ibland höra musikframträdanden.

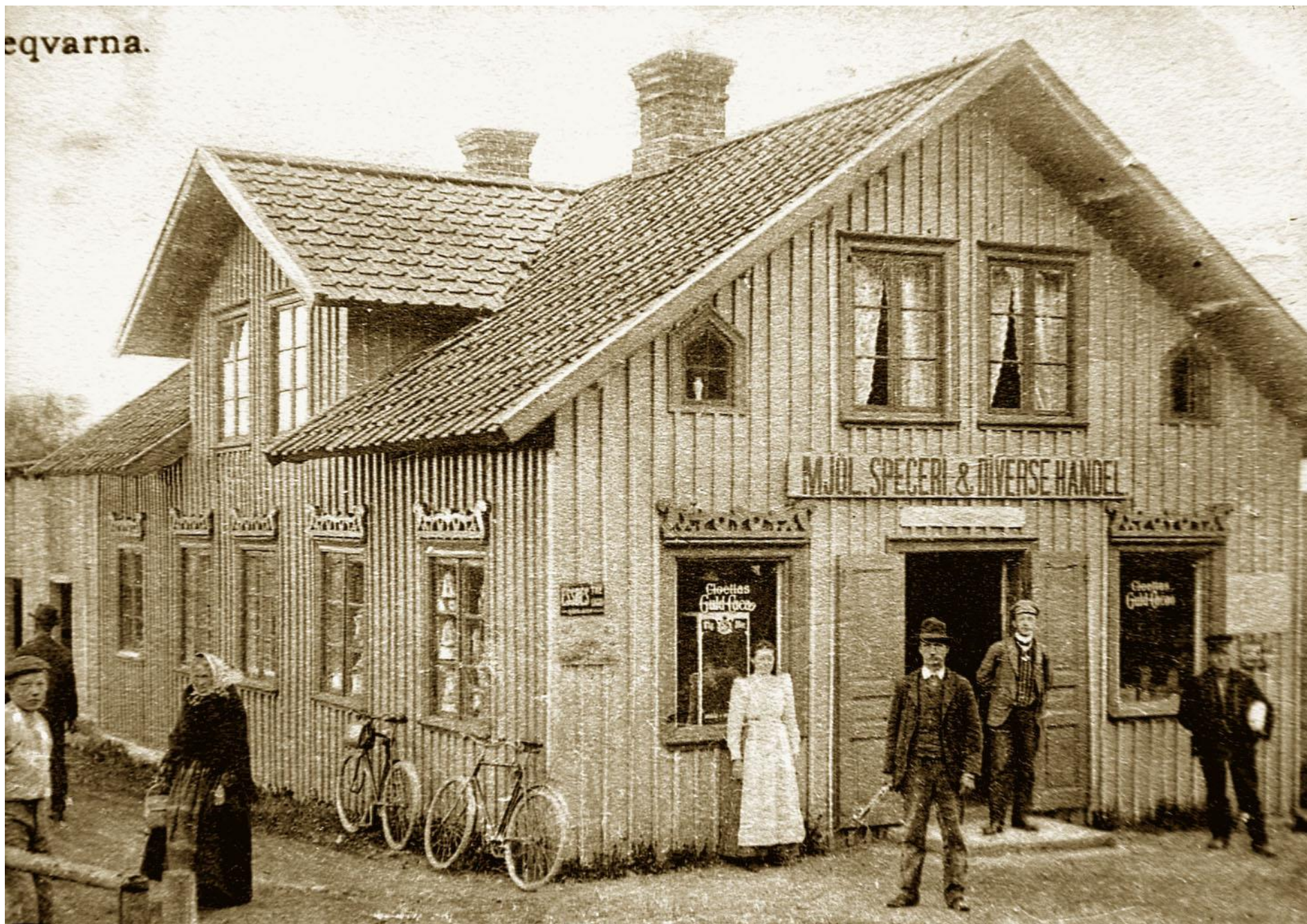

Vintersanatoriet hade byggts 1901/02 och tillbyggt 1907. Kurorten hade en uppgång efter unionsupplösningen då en del som förut åkt på kur till Norge nu höll sig inom Sverige.

Slutarpsdösen upptäcktes 1910 när man bröt sten till byggandet av en ångkvarn. Dösen grävdes ut samma år. Här har finklädde Kinnevedsbor tagit en söndagspromenad till fornlämningen.

eqvarna.

Settergrens filial i Falekvarna var en av alla små butiker som låg på landet. 100 år tidigare hade de inte funnits, 100 år senare var de borta.

Tvåkammarriksdagen, rösträtten och partierna

Tvåkammarriksdagen ersatte de fyra ståndens riksdag 1866. Valen till andra kammaren var direkta, de till första kammaren indirekta via landstingen (dit rösträtten var satt efter inkomst och förmögenhet). Båda kamrarna hade vetorätt.

1909 infördes proportionella val, d.v.s. partierna fick så många mandat som procenten av rösterna gav. Innan dess var det kretsar där endast en kunde bli vald. De stora partierna tyckte att detta var en försämring, eftersom det gamla systemet gynnat dem. Likaså infördes rösträtt till andrakammaren för alla män över 24 år oberoende av inkomst. Högern och de liberala trodde att det skulle missgynna dem. Ändå hade bara 19 % av befolkningen rösträtt. Inte förrän 1921 fick kvinnorna rösträtt.

Det fanns egentligen bara tre partier 1910: Socialdemokratiska arbetarepartiet från 1889, Liberala samlingspartiet från 1902 och Högern

(senare Moderaterna) som bildats 1904. Ett av de viktiga partierna på högersidan hade varit Lantmannapartiet i Riksdagens andra kammare, men då detta slogs samman med Nationella framstegspartiet och blev Högern, kände många på landsbygden att deras intressen inte längre tillvaratogs. I detta tomrum uppkom två partier: Bondeförbundet bildades 1913 och Jordbrukarnas Riksförbund 1915. 1921 gick de två partierna samman under namnet Bondeförbundet.

Riksdagens andra kammare hade nu en sammansättning som kom att vara sig rätt lik i över 70 år: Högern (Moderaterna), Bondeförbundet (Centern), Liberalerna (Folkpartiet), Socialdemokraterna, samt ett eller två mindre partier till vänster om Socialdemokraterna.

Lokalt styre i bild: skolstyrelsen i Luttra omkring 1915. Mötet hölls i folkskolan.

Betelkapellet i Vartofta.

Folkrörelser

Det fanns tre folkrörelser, som ledde fram till den demokratisering av det svenska samhället, som skedde under 1900-talets två första decennier.

Dessa var:

·Väckelserörelsen (frikyrkorörelsen)

·Nykterhetsrörelsen

·Arbetarrörelsen

Folkrörelserna byggde bland annat på att den obligatoriska skolan ökat läs- och skrivkunnigheten, och på kommunikationerna som förbättrats med järnvägen. Här i Falköping fanns ett antal frikyrkor 1910. Immanuelskyrkan låg vid korsningen Parkgatan-Frejagatan och tillhörde Svenska Missionsförbundet. Baptisterna hade Betelkapellet på S:t Olofsgatan 16. Metodisterna hade S:t Johanniskyrkan, numer Allianskyrkan, på S:t Olofgatan 35. Längre ner på Ranten låg Frälsningsarméns lokal på S:t Olofsgatan 47. Även på landsbygden fanns frikyrkor.

Anledningen till nykterhetsrörelsens starka framgångar i slutet av 1800- talet var den misär många levde i. Stora kvantiteter säd och potatis

gick åt till att göra brännvin. Runt 1850 uppgick brännvinskonsumention i Sverige till 23 liter per person och år. Från 1907 blev brännvinsbolag obligatoriska i alla städer och kommuner. 1913 bildades Aktiebolaget Stockholmssystemet, som senare blev till AB Vin- & Spritcentralen. 1917 infördes även motboken (det s.k. Brattssystemet). 1922 hölls en folkomröstning om rusdrycksförbud i Sverige där 49 % var för förbud och 51 % var emot.

I Falköping och på Falbygden 1910 fanns IOGT (Independent Order of Good Templars), NGTO (Nationalgodtemplarorden) och TO (Templarorden).

Arbetarrörelsen i Sverige uppkom runt mitten av 1800-talet. Den första fackföreningen i Sverige var Typografiska föreningen som bildades redan 1846 i Stockholm. Sveriges Socialdemokratiska Arbetareparti (SAP) bildades 1889.

Landsorganisationen (LO) bildades 1898. LOs motpart Svenska Arbetsgivareföreningen (SAF) bildades 1902. Sveriges Socialdemokratiska Vänsterparti bildades 1917 och är föregångaren till dagens Vänsterparti. 1921 bytte partiet namn till Sveriges Kommunistiska Parti (SKP).

Folkrörelser inom lantbruket

Lantmännen

Den första lantmannaföreningen i Skaraborg bildades 1880. Svenska Lantmännens Riksförbund bildades 1905. Symbolen med grodden kom till 1971.

Jordbrukskassan

Den första jordbrukskassan bildades 1915 i Västerhaninge. Därefter kom en mängd kooperativa jordbrukskassor för att tillgodose jordbrukarnas behov av kapital. 1958 bildades Jordbrukets Bank, vilken var en centralbank för de olika jordbrukskassorna. 1974 bytte man namn till Föreningsbanken. Senare gick banken ihop med Sparbanken.

LRF

Riksförbundet Landsbygdens folk (RLF) startades 1929. Deras tidning hette 1930-1937 *Landsbygdens folk* och 1938-1970 *RLF-tidningen*. 1971 slogs RLF samman med Lantbruksförbundet och bytte namn till Lantbrukarnas Riksförbund (LRF). Den nya tidningens namn blev *Land*.

SLS

Svenska Landsbygdens Studieförbund bildades 1930 i Falköping av SLU (Svenska Landsbygdens Ungdomsförbund). Man bedrev studiecirklar, föreläsningssamfund och ofta sockenbibliotek. Idag är förbundet sammanlagt med Liberalernas studieförbund till Studieförbundet Vuxenskolan.

Småbrukarnas Riksförbund

Småbrukarnas Riksförbund bildades 1938. *Småbrukarnas Tidning* startades redan 1936 av Malmöhus läns Småbrukareförbund (bildat 1926) och Kristianstads läns Småbrukareförbund (bildat 1932). Mellan 1951 och 1974 utgavs tidningen i Falköping.

Tre pionjärer

Carl Berglund var född 1859 i Vättak. Han övertog gården Gimmene av sin far och ombildade 1908 tillsammans med sin mor och sina syskon gården till ett aktiebolag, där det bl.a. ingick brännvinsbränning och skogsbruk. Berglund hade varit frisinnad, men ansåg att bönderna behövde ett eget parti. I sin nystartade tidning "Landsbygden" gjorde han 1910 ett upprop till Sveriges bönder. Han hade gjort en av sina torpare till ansvarig utgivare för att undgå tryckfrihetsåtal. 1919 fick han en plats i förstakammaren. Han dog redan 1921. Berglund hade inte velat att Bondeförbundet skulle bli en riksorganisation, och det förekom spänningar mellan honom och andra i förbundet dels om detta, dels om andra frågor.

Johan Johansson/Friggeråker var född 1872 i Valunda i Norra Åsarp. Efter giftemål kom han att bo i Friggeråkers socken, därav det nya efternamnet. Han var en av de främsta folktalarna i

Bondeförbundet och reste landet runt och agiterade. 1919 fick han en plats i riksdagens förstakammare, där han satt med till 1947. För övrigt var han med och bildade jordbrukskassor runt om i landet och var även engagerad i mejerirörelsen. Han dog 1959.

Gustav Johansson/Hallagård var född 1887 på Hallagården i Kinneved. Hans far Alfred Johansson var högerpolitiker i landstinget och var inte helt nöjd med att sonen arbetade för Bondeförbundets bildande. Gustav hade gått på folkhögskola och lantmannaskola. 1917 fick Bondeförbundet två mandat i riksdagens andrakammare, och på det ena kom Hallagård in. Han kom att sitta i riksdagen till och med 1951. Han satt även i landstinget i nästan fyrtio år. 1928 gavs en bok om Bondeförbundets första år ut, det var Gustav Hallagård som var författare. Han dog 1967.

Carl Berglund, partiets grundare. Berglund skapade också en donationsfond där traktens bönder och torpare kunde låna pengar när de inte fick låna i bankerna.

*Johan Friggeråker (Johansson),
Friggeråker 1919—1947.*

Johan Friggeråker, riksdagsman.

Gustav Hallagård

Gustav Hallagård, riksdagsman.

Carl Berglunds upprop i tidningen Landsbygden 1910:

Bröder, låtom oss enas!

Industri, kapital och arbete var för sig och på de mest skilda områden sluta sig samman i föreningar för att skaffa sig större inflytande i allmänna angelägenheter och bereda sig större fördelar i ekonomiskt avseende.

Den jordbrukande befolkningen allena tycks inte förstå sina intressen, utan låter sig ledas och exploateras av de övriga. Följderna bli givetvis förlustbringande för den stora massan av dem. De måste, om någon rättelse skall komma till stånd, taga sina sociala och politiska intressen i egen hand.

Kasta vi en blick på detta område, så äro de orättvisor, som trycka lantbefolkningen, både många och stora. Kommunalutskylderna för landsbefolkningens samtliga medlemmar och samma inkomst äro cirka 3 gånger så stora som för städerna.

Det är huvudsakligen landsbygdens befolkning, som utan motsvarande förmåner av sina små inkomster får betala de kolossala förmögenheter, som storindustrin skapar genom ringar och trustbildningar. Det är en beskattning långt större än den, som pålægges av stat och kommun, och vars stegring ännu icke kan överskådas. Nationens förmögenhet samlas på detta sätt på ett fåtal händer, under det att den stora massan allt mera utarmas.

Arbetskrafter och förnödenheter av alla slag stegras oavbrutet, blott jordbrukets produkter förbliva, bortsett från tillfälliga fluktuationer, sedan årtal tillbaka på samma nivå.

Bönderna kunna icke tillnärmelsevis betala sina arbetare och hemmavarande barn så som industrin betalar de i dess tjänst anställda. Den naturliga följden blir en alltför stark emigration till städerna och Amerika.

Landsbygden avfolkas till stort men för jordbruket, som dock i avsevärd framtid måste förbliva landets modernäring.

Bönderna bli efter detta system, om fortsättningen blir den närvarande lik, inom icke allt för avlägsen framtid endast hårt skuldsatta arrendatorer å jord, som endast till namnet är deras egen. De tryckas ned till en pariaklass. (Den nu införda proportionella valmetoden sätter lantbefolkningen under ett förmyndarskap, vars hårdhet och följer de kanske för sent komma att erfara. Allmänhetens inflytande på de av självgjorda valkommittéer ledda allmänna valen blir endast dekorativt vid s.k. valmöten, i det att den endast har att sanktionera vad kottierier i förväg och i hemlighet beslutat.)

De politiska partierna komma att överbjuda varandra med stora fraser i främjandet särskilt av böndernas intressen, under det att de i sina gärningar alltjämt förbliva penningmaktens ödmjuka tjänare.

Lantbefolkningen delas emellertid av deras åtgöranden i skilda klasser, som vid behov spelas ut mot varandra. Det säger sig självt att vinsten av dessa manövrer icke kommer allmogen till godo. (För att i någon mån motarbeta dessa och andra förhållanden behöver lantbefolkningen en press som ärligt för dess talan. Det är på grund därav undertecknade anse utgivandet av en veckotidning Landsbygden vara av behovet påkallat.)

Lantbor, denna tidning är icke tillkommen för vinnings skull, den är till för att vara Eder egen, för att främja de intressen som äro Edra. Den skall icke smeka Eder, som vissa tidningar för sed hava, för att Ni skola förbliva i politisk sömn och ligkiltighet, utan den skall söka väcka Eder till eftertanke, samla Eder till enighet och styrka, föra Eder till storm och strid mot de värst tryckande orättvisorna, dess högsta ideal skall vara en självständig och välmående allmogeklass.

(För att den skall lyckas i detta både sitt och Edert gemensamma mål, måste Ni stödja den genom att prenumerera på och annonsera i densamma.)

Gimmene i november 1910

Carl Berglund

Förutom Carl Berglund hade 24 i orten kända lantbrukare undertecknat uppropet.

Aktiebrev från Gimmene AB med Carl Berglunds namnteckning.

Tidningen Landsbygden

Tidningen Landsbygden hade Falköping som utgivningsort och trycktes de första åren på Falköpings-Postens tryckeri. Carl Berglund startade tidningen men lät sin torpare Albin Elg stå som ansvarig utgivare. Den kom med två provnummer i december 1910 och utgavs sedan från 1911 till 1926. 1914-23 hade den som undertitel Bondeförbundets tidning. En långvarig konflikt mellan Berglund och en av redaktörerna, Elfrid Dürango, ledde till att den senare blev avsatt från sin post 1913 och året efter bildade det konkurrerande Svenska Bondeförbundet och en egen tidning; "Jorden och Folket".

1919 meddelade Carl Berglund att han ville sluta att hålla i utgivningen. Då bildades föreningen Bondeförbundets Tidning med Berglund som ordförande. I november överlät han tidningen till föreningen mot 40 andelar och en styrelseplats.

Redan i januari 1920 avsade han sig ordförandeskapet och Karl Johansson i Kälvene valdes som ny ordförande. Senare under året avgick Berglund ur styrelsen och Gustav Johansson (Hallagård) kom in istället.

1922 fick man överta tidningens "Bondetidningen" prenumeranter. Man funderade på att ombilda föreningen till ett aktiebolag, men vid revisionerna 1923 och 1924 upptäcktes brister i bokföringen. Det visade sig att tidningen gått med kraftig förlust ett par år. Istället för att bilda bolag fick man gå i konkurs. Sista numret gavs ut i maj 1926. En ny bondeförbundstidning vid namn Svenska Landsbygden började samma år ges ut i Stockholm.

LANDSBYGDEN.

Politisk Nyhets- och Annonstidning för Sveriges lantbefolkning.

Provnnummer 1.

Prenumerationspris:
Helt år 1 kr., tre kvartal 80 öre, halft år 50 öre, ett kvartal 30 öre.
Postarvodet inberäknat

Torsdagen den 1 December.

För Redaktionen: Carl Berglund och
John Kjellman, ansvarig utgivare

Annonspris:

6 öre pr linje, fyra tecken, 3 öre pr tecken efter tecken. Hjälp till betald plats i första 7 ror pr
man. Fjärrräkningar stannar 7 öre pr linje. Fjärrräkningar, Fjärr- och Fjärrräkningar 10 öre. Dubbel-
annons iakt 20 öre, med tecken 3 öre. Rabatter, när samman samman stannar stannar 5 öre
30 öre, 10 öre, 20 öre, 30 öre, 40 öre, 50 öre, 60 öre, 70 öre, 80 öre, 90 öre, 100 öre.

1910.

K. J. WIBERGS Järn-, Redskaps- & Maskinaffär

rekommenderas **Falköping** rekommenderas

Bästa inköpskälla
— av —
praktiska
Julpresenter.

Välsorterat lager i:
Eskilstunasmidan, Hushållskärl, Köttkvarnar,
Hushållsvagnar, Vridmaskiner, Manglar,
Nickel- och Nysilvervaror, äkta "Thermosflaskor",
Kalkar, Sparkstöttingar, Skidor och Skridskor
I alla varor. — Rikt. 70. — Billiga priser.

Bröder, lätom oss enas!

Industri, kapital och arbete var för sig och på de mest skilda områden sluta sig tillsammans i föreningar, för att skaffa sig större inflytande i allmänna angelägenheter och bereda sig större fördelar i ekonomiskt avseende. Den jordbrukande befolkningen allena tycks icke förestå sina intressen, utan låter sig ledas och exploateras av de övriga. Följderna bli givetvis förlustbringande för den stora massan av dem. De måste, om någon rättelse skall komma till stånd, taga sina sociala och politiska intressen i egen hand.

Kasta vi en blick på detta område, så äro de orättvisor som trycka lantbefolkningen både många och stora.

Kommunalutskylliderna för landsbygdens samtliga medlemmar och samma inkomst äro cirka 8 %, gånger så stora som för städerna.

Det är huvudsakligen landsbygdens befolkning, som utan motsvarande förmåner av sina små inkomster få betala de kolossala förmögenheter, som storindustrien skapar genom ringar och trustbildningar. Det är en beskattning långt större än den, som pålaggs av stat och kommun, och vars stegring ännu icke kan överskådas. Nationens förmögenhet samlas på detta sätt å ett fåtal händer, under det att den stora massan alltmera utarmas.

Arbetskrafter och förnödenheter av alla slag stegras oavbrutet, blott jordbrukets produkter förbliva, bortsett från tillfälliga fluktuationer, sedan åratals tillbaka på samma låga nivå.

Bönderna kunna icke närmelsevis betala sina arbetare och hemmavarande barn så som industrien betalar de i dess tjänst anställda. Den naturliga följderna blir en allt för stark emigration till städerna och Amerika. Landsbygden avfolkas till stort men för jordbruket, som dock i aversevård framtid måste förbliva landets modernisering.

Bönderna bli efter detta system, om fortsättningen blir det närvarande lik, inom icke allt för avlägsen framtid endast hårt skuldlasta arrendatorer å jord, som endast till namnet är deras egen. De tryckas ned till en paria-klass.

Den nu införda proportionella valmetoden sätter lantbefolkningen under ett förmynderskap, vars härsket och följderna de kunna icke motkomma att undgå. Allt detta inflytande ut

ALMBORGS
10-öres Cigarr GULD.
Industriella Bonus i deour å 10 öre.
ALMBORGS Tobakfabrik, Norrköping.

Stor
Realisation
pågår i

JOH. ANDERSSONS
Manufaktur- & Klädesaffär,
Falköping.

GUST. LINDBLOMS Fröhandel,
Falköping.

Sust. Lindblom
Falköping
Frö-, Frukt- & Blomsterhandel
rekommenderas.

Ett tilligt lösta pris och Moders-
pris för dekorativa blador.
Telefon: Till Sösten nr 22, till Trä-
gårderna och Svandarna nr 111.

Sista nyhet!

LA & ENGELSKA
ATTAR
Palmquist
S- & Palsvaruaffär,
Falköping.

Planofabriks-Aktiebolaget
GUSTAFSON & LUNGVIST
Norrköping
Flygler Planen och Auto-Planen.
Skandinarbets stiftelse, Högskolan för tekniska vetenskaper i
bransch.
Uttställning i Göteborg. Utställning i Stockholm
Östra Hamngatan 61. Drottningsträtan 61.

Meddelande
från
Erik Rosells Maleriaffär,
Falköping.

S. H. T.

Härmed tagar jag mig friheten fösta Eder uppmärksamhet
på att jag nu i höst lätt uppätta en större ugn för lackeringen
av alla slags järnfyremål såsom velocipeder, brycker m. m. Da
ugnen är av allra nyaste konstruktion samt sidas med gas och
kan uppeldas ända till 300 grader, kan jag garantera ett damm-
fritt arbete med en vacker, jämn och glansig yta.

I hopp att Ni vid behov villo ihågkomma mig, har jag
drän teckna

Med största högakting
Erik Rosell.

Förträrade väsent i marknaden står
Globeseparatorm,
vars i alla avseenden Sveriges konstruk-
tion äro uti cuppannen.
Genom utmärkt renslamning,
Genom högsta möjliga smörvbyta,
Genom stor hållbarhet,
Genom tyrt och lätt gång
bringar
Globeseparatorm Lycka och välsämd
varj: Lantmannen.
Sälls på goda villkor genom J. L.
THORSLUND, Enköping, och mias agenter

SEPARATOR AR MJÖLKSKUMNINGENS FULÄNDNING
GLOBE SEPARAT
AR BAST.
GOTTMANN

Kronolänsmann
Axel Sjöberg,
Falköping-Bantern,
åtager sig inkasseringar samt rätt-
gångar uti ärenden såväl vid
Rådsvårätten i Falköping
som vid andra domstolar samt ämnar
juridiska råd och upplysningar, allt
mot tilligt arvde.
Rikstelefon.

Egendomsaffärer.
Egendomsförsäljningar
förmedlas genom
Kronolänsmann Edvin Lundby,
Åby. (J. S. B.)

C. Th. Hybernoths Agenturaffär
förmedlar till uti stads- och lantegendomar, så-
varelseförsäljningar och utlysningar samt alla andra
tillhörande kommissionärsuppdrag, allt mot tilligt
arvde.
C. Th. Hybernoths
Agentur- och Kommissionsaffär,
Falköping-Bantern.

Ett hemman
med god jordbruk och ett stort skog, samt
en stor gård med 4000 be och 10000
akder. Skog samt till hördes och eget
till stads. Färdliga ar
J. O. Vikström, Kärsle.
Fin, välbelägen och rättstabel
Fastighet
i Linköping säljes billigt, eller bytas
mot liten god lantegendom. Närmare
omman C. Th. Hybernoth, Falköping.

Din Veckor

kanke för sent komma att erifara. Allmänhetens inflytande på de av självgjorda valkommittéer ledda allmänna valen blir endast dekorativt vid s. k. valmöten, i det att den endast har att sanktionera vad kotterier i förväg och i hemlighet beslutat.

De politiska partierna komma att överbjuda varandra med stora fruser i främmande särskilt av böndernas intressen, under det att de i sina gräningar alltför ofta förbliva planningemakarna ödmjuka tjänare. Lantbefolkningen delas emellertid av deras åtgärden i skilda klasser, som vid behov spelas ut mot varandra. Det säger sig självt att vinsten av dessa manövrer icke kommer allmogon tillgodo.

För att någon mån motarbete dessa och andra missförhållanden behöves lantbefolkningen en präs, som årligt för dessa talan. Det är på grund härav undertecknade anses utgivande av en veckotidning "Landsbygden" vara av behovet påkallat.

Lantbor, denna tidning är icke tillkommen för vinnings skull. Den är till för att vara Eder egen, för att främja de intressen som äro Eder. Den skall icke smeka eder, så som vissa tidningar för sed hava, för att ni skola förbliva i politisk sömn och ligglighet, utan den skall försöka väcka Eder till eftertanke, sända Eder till enighet och styrka, föra Eder till storm och strid mot de värst tryckande orättvisorna, dess högsta ideal skall vara en självständig och välsämd allmogeklass.

För att den skall lyckas i detta både sitt och Edert gemensamma mål, måste ni stödja den genom att prenumerera på och annonsera i densamma.

Gimmene i november 1910.

Carl Berglund, Lantbrukare, Ölmossa.	Nils Åkerström, Godegare, Blatörp.
C. A. Johansson, Lantbrukare, Ölmossa.	C. A. Briseman, Godegare, Marberg.
Klas Pettersson, Lantbrukare, Bak, Västik.	F. A. Berglund, Lantbrukare, Lamborg.
K. L. Gustavson, Lantbrukare, Stansen Västik.	Clas Berglund, Lantbrukare, Hörbygd.
K. G. Andersson, Lantbrukare, Fvrsånst.	Levin Karlson, Lantbrukare, Gussersbo.
Hennig Nilsson, Lantbrukare, St. Knutskil.	Clas Josefson, Lantbrukare, Örered.
Vikt. Karlson, Lantbrukare, Jalared.	Robert Svensson, Lantbrukare, Kalsjö.
Joh. Gustavson, Lantbrukare, Sveatorp, Sandö.	J. E. Lildberg, Byggnadsare, Varstia.
Axel Hylén, Lantbrukare, Kallela.	J. N. Augustson, Lantbrukare, Ned. Stå.
G. W. Strömberg, Lantbrukare, Kreatörsmo.	E. A. Paulson, Lantbrukare, Kårcve.
Johan Larsson, Lantbrukare, Örred, Larp.	Gustaf Johansson, Lantbrukare, Lång.
Vilgot Andersson, Lantbrukare, Ödögården Larp.	A. G. Höjberg, Lantbrukare, Östetorp.

Liema Utsädesfrö
Rotfruktsfrön av bästa klassens stammar säljes med garanti.
Svenskt Klöver och Timotejfrö, samm.
Stor sortering s. k. lätta frön.
Trädgård- och Blomsterfrö.

— Begår priskurser. —
Telefon 21.

SELMA JUNGREN
Cigarr- & Herrekiporingsaffär
Falköping-Ranten.

Utsädda kvaliteter i Cigarrer och Tobaksvaror, alla in- och utländska fabriker. OBS! Vår köp av Cigarrer i lädvis högsta rabatt.
Endast nya och prima varor i HERREKIPORINGSBRANSCHEN.
— Rikstelefon 195. —

F. d. NORKA Fabriksbod.
Rikhaltigt lager av:
GARN, FILTAR och SCHALAR,
YLLE- och BOMULLSTYGER,
VÄV, prima blekt och oblekt,
TRICOTVAROR,
Hemstickade UNDERKLÄDER
för Damer, Herrar och Barn.
Beställningar å all slags stickning utföres omsorgsfullt till moderata priser. Vår & Säckville mottages till beredning samt i utbyte mot varor.

F. JAKOBSON.

Psykisk makt

Föreläsning kurs i. Personlig utveckling, 2. Teknisk utveckling. 3. Magnetisk lärokurser, 4. Hypnotism. Pris 5 kr. **Så uppman.**
Bästa behandlar berättigt följande sanner. Vad är personlig utveckling och hur kan den förvaras? Vill jag berättigat utfrång og indtände hos smögga människor, vilka kördilla, oerördliga i andra avsnitt? Vad är egentligen utveckling för liv och livs, som kan betraktas som främlingar? Är det möjligt att på kort tid kunna förändra hela ett liv, som så många påstå sig hava gjort? Vad skall jag göra för att bli tankelösa? Att erhålla en tillräckande, kraftfull karaktär? Att förändra sig med föregångarna? Att utvecklas ständigt och andligt? Att leva i ena världens högsta kärlekens ljus? Här skall jag läsa mig upp till: Vår är denna bok för alla som vill förändra sig. Här skall jag ge ut till det dagliga livet!
"Psykisk makt" hade redan gjort ett triumftåg genom Amerika och Europa, då den först och mest omfattande för Sverige. Den pris står i Amerika 5 dollar, i England 21 shillingar och i Tyskland 20 mark. I Sverige är den satt på lågt som 5 kr. Till sin egen beaktande och hos Adolf Johanssons Förlag, Stockholm.

Förgyllaren J. L. Ekstedt, Norrköping
åtager sig kyrkoförtyllningar samt renovering av konstverk, vapen m. m. billigt och korrekt.

SVENSK HANDELSKONST
JOHN I. HATT, Möss
Sista nyhet!

INREGISTRERAD VARUMÄRKE
Etablerad 1876
Fryz théor rekommenderas.
Garanterade bästa läder, enligt analys No 108,000 från Handelsstaten P. Dr. Carl Osterberg, Stockholm, vars samliga av honom inköpta och underkända lädersor från Fryz tillämpa, Göteborg "rent och oändligt för sin fasthet och mjukhet". Sålas på alla hvar sporthandlare. I betalt och även mindre provkändingar genom Fryz i Thå import, Östeborg. — Telefon 610.

Mat

Linoleummattor.
Göngmattor i vit och ylle.
Brynselmattor.
Sänmmattor.
Bordmattor.
Sängmattor.
Dörrmattor.
Största urval! Billiga priser!
Joh. W. Störner,
Falköping.
Riket. 244. Riket. 244.

Skandinaviska Kreatursförsäkringsbolaget
Omsesidigt försäkringsbolag, stiftat 1890.
Under sista försäkringsår utbetaldes ersättningar en million trehundra fyrtiljusetusen tvåhundra fyra kronor.
Förklarar: meddelas å båtar och öbåtar efter alla oändlingsgränser.
Driftigt och respekterat ombud sättes på platsen, till bolagets å för representant.
Huvudkontor: Kongsgatan 9, STOCKHOLM.

Biiveckan.
Från den 5 till och med den 10 Dec. d. å. anordnar A. B. AUTO-BIL i sitt garage Roslagsgatan 33 Stockholm försäljning av ett 50-tal nya och begagnade såväl person som lastautomobilier av försämrade märken.
Örebroarna automobiler försäljas på offentlig auktion å garage den 10 Dec. kl. 10 f. m.
Vagnarna komma under Billecken beses och provköras.
Bensändande tillfälle till billiga inhopp.
A.-B. AUTO-BIL
Reparationsverkstad
Roslagsgatan 33, Stockholm.

Carl A. Norders Bokhandel
Falköping
rekommenderas i allmogehotens välsittande högskolor.
Julexposition öppnas i början av december!

Gösta Fr. Nyqvist Juvellerare & Guldsmed
Falköping
Årtären grundad 1876. Rikstelefon 148.
Rekommenderas till rikhaltiga lagor av:
Guld-, Silver-, Nyssilver- och Nickelvaror.
Mästerverk från 8 kr. till högre pris säljes under garanti.
Brödkorvar fr. 2.25, Brödkorvar 3.50, Kaffebeudar 4.00 duns, Testador 6.25 duns.
Förlovnings- och Vigselringar ständigt på lager i moderata priser.
OBS! Förloven av att köpa hos folkman. Graverad gratis.
Förfrågningar svaras omgående. Varor sändas pr efterkrav å postförskott.
Gör ett besök och förtissa Eder om de billiga priserna.

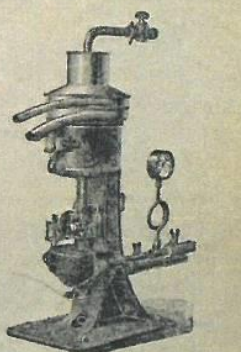
Certus-Golv.
R. T. 13375. A. T. 13303
Foght golvbölggning i dubbla lag.
Inga sprickor, dammar ej, slitstarka, fullkomligt vattentäta.
Mjuka och elastiska att gå på, närmast påminnande om linoleummattor.
Bland guldglöden den enda tillförlitliga metoden.
Certusgolven lämpar sig bäst för skolor, sjukhus, verksamheter, expeditioner och kontorshälar, restauranger, restoranger, kök, badrum, toaletter, butikker, korridorer m. s. platsen där golven äro utmärkt för stark slätning. Golvmassan kan ligga på betou, sten eller trä, och är oerottlig för gamla släta träpölar, vilka behöva utbytas mot nya.
I varje golf inlägges vår utmärkta.
A.-B. CERTUS, Stockholm.
Erik Ljungberg.
Införda offentligt jämte intyge och referenser.
Ombud sökes å varje plats.

GI
Borgs Villastad
Säljas Tomter med god byggnadsgrund på goda betalningsvillkor. — Byggnadsdirektivet ombesörjes.
Riket. 101, Norrköping. **BORG NVA TOMTKÖPLAG.** Kestjipaden.

ser. O. Ekman Ekmanstiftelse, Norrköping.
Bättre kvarnegendom och sägverk till salu.
Vacker och fördelaktigt läge vid sjöarna Yngkors. 1/2 mil från stort och uttomsområde i Jönköpings län. Kvarnen har 3 p. stenar och utviker m. m. Fullständigt utrustat belögt av icke kvarnen. Allt i åttmåt skick. Tillhörande jordbruk som löder 3 å 4 kor och häst, samt besöksstog. Mycket bra hälsändigt rik vattenlöpande med smältno förmanligt regleringsrätt i större närliggande till förtom samt hällömm. Stort utbyggd och goda sägverkshöster. Billigt pris 25,000 kr. på mycket goda betalningsvillkor. Närmare mot 3 porto.
O. Ekman Ekmanstiftelse, Norrköping.

Ekmanstiftelse, giv akt!
Till salu.
Gammal ståtligt herrgård, vid sjöarna, 3 kilometer till staten, post, telefax och bensinstation, projektat natur, kyrka och skola, i fullt utrustat kost, park, fröjander, Örnge de logis med 8 rum, 3 kök, 3 tumbor, av utbyggnad samt alla inredningar i stort skick. Stor utbyggd. Rikt möbeler. Årsl 100 till god och godlynt skrä. Örnge är del på god fordringar. 30 till 40 mil. åk, åkvar 7 till 10 mil, 16 till 20 mil, 300 till 400 mil. Guld- och silverbeständiga och 1000-tal. Utgång värd 10,000 kr. Fint häckverk och möbiler för industriella ändamål. Ekmanstiftelse, som ligger på utvecklingsmöjligheter, skulle som mest handla om för 10,000 kr. Åkvar fordringar kontakt vid hög 10,000 kr. 7.000 kr. I byggnad underförskott. Bytet. Örnge mot porto.
THE WILSONS Fastighetshandlare, Umeå.

Specialitet!
Turbin GLOBE
separatorer för vasselseparering
Foght brusky från vår Generalagent
L. J. Thorlund, Enköpung.

Aktie-Bol. Rotator, Söderort.

Första sidan av första numret av tidningen Landsbygden. Till vänster Carl Berglunds upprop. Bakgrunden till uppropet var ett möte som Berglund hade kallat till för alla som var intresserade av att bilda ett nytt parti.

Bondeförbundets födelse och tillväxt

I december 1910 kom första numret av tidningen "Landsbygden" ut. Det var Carl Berglund på Gimmene som stod bakom tidningen, och han och ett tjugotal andra i området hade i tidningen ett upprop betitlat "Bröder låtom oss enas!". Det gick ut på att bönderna saknade en egen organisation som kunde framföra deras intressen.

I Landsbygden i april 1911 infördes ett förslag till partiprogram. Från och med då bildades sockenföreningar, den första i Värmland. Först på Falbygden var Slöta år 1913. 1913 var också året då Bondeförbundet blev ett riksparti. I föreningen Enighetens lokaler hölls i mars ett diskussionsmöte där man beslöt att när tillräckligt många sockenföreningar bildats, kunna få till en riksorganisation. Mötet om bildandet av partiet hölls i november i Falköping under stormiga former. En minoritet kom året efter att bilda ett eget Bondeförbund. Vid en stämma i Falköping 1916 antogs Bondeförbundets program. Erik Eriksson i Spraxkya i Dalarna valdes till ordförande, Carl Berglund till sekreterare och Johan Johansson (Friggeråker) till kassör. Bondeförbundet hade då 253 sockenföreningar i Sverige.

I valet 1917 fick Bondeförbundet 5,3 % i andra-kammaren. Man konkurrerade med Jordbrukarnas Riksförbund som fick 3,1 %. Detta senare parti innefattade även Svenska Bondeförbundet - som bildats som ett utbrytarparti från Bondeförbundet. År 1921 gick även Bondeförbundet och Jordbrukarnas Riksförbund samman. I nyvalet till andra kammaren 1921 fick det förenade partiet 9 %.

Ungdomsrörelsen SLU från 1919 var gemensam för Bondeförbundets och för Jordbrukarnas Riksförbunds ungdom. Här på Falbygden bildades SLU-avdelningar från 1925 och framåt. De kom senare att heta CUF. Kvinnoförbundet (SLKF, senare CKF) bildades 1932 och här på Falbygden startades avdelningar från 1943 och framåt.

Ungdomsrörelsen SLU från 1919 var gemensam för Bondeförbundets och för Jordbrukarnas Riksförbunds ungdom. Här på Falbygden bildades SLU-avdelningar från 1925 och framåt. De kom senare att heta CUF. Kvinnoförbundet (SLKF, senare CKF) bildades 1932 och här på Falbygden startades avdelningar från 1943 och framåt.

Tidningen Landsbygden

Tidningen Landsbygden hade Falköping som utgivningsort och trycktes de första åren på Falköpings-Postens tryckeri. Carl Berglund startade tidningen men lät sin torpare Albin Elg stå som ansvarig utgivare. Den kom med två provnummer i december 1910 och utgavs sedan från 1911 till 1926. 1914-23 hade den som undertitel Bondeförbundets tidning. En långvarig konflikt mellan Berglund och en av redaktörerna, Elfrid Dürango, ledde till att den senare blev avsatt från sin post 1913 och året efter bildade det konkurrerande Svenska Bondeförbundet och en egen tidning; "Jorden och Folket".

1919 meddelade Carl Berglund att han ville sluta att hålla i utgivningen. Då bildades föreningen Bondeförbundets Tidning med Berglund som ordförande. I november överlät han tidningen till föreningen mot 40 andelar och en styrelseplats.

Redan i januari 1920 avsade han sig ordförandeskapet och Karl Johansson i Kälvene valdes som ny ordförande. Senare under året avgick Berglund ur styrelsen och Gustav Johansson (Hallagård) kom in istället.

1922 fick man överta tidningens "Bondetidningen" prenumeranter. Man funderade på att ombilda föreningen till ett aktiebolag, men vid revisionerna 1923 och 1924 upptäcktes brister i bokföringen. Det visade sig att tidningen gått med kraftig förlust ett par år. Istället för att bilda bolag fick man gå i konkurs. Sista numret gavs ut i maj 1926. En ny bondeförbundstidning vid namn Svenska Landsbygden började samma år ges ut i Stockholm.

Slöta

Landtmannaförening

Åller ordinarie sammanträde i **Slöta folkskola torsdagen den 27 febr. kl 5 e m** för behandling af i stadgarne föreskrifna ärenden. Efter sammanträdet torde intresserade överlägga om bildande af ett bondeförbund.

Slöta, Vartofta den 19 febr. 1913.

Styrelsen.

612

Karleby

Landtmannaförening

Åller ordinarie sammanträde i **Karleby folkskola fredagen den 28 febr. kl 6 e m**, för behandling af i stadgarne föreskrifna ärenden. Efter sammanträdet torde intresserade överlägga om bildande af ett bondeförbund.

Karleby den 24 februari 1913.

Styrelsen.

723

Politiskt Bondemöte

i Falköping

för diskussion om jordbruksbefolkningens politiska sammanslutning till ett **Bondeförbund** hålles å Enighetens lokal i Falköping **onsd. lördag den 1 mars kl 3 e m**, hvartill den i jordbruket och närstående näringar arbetande landbefolkningen inbjudes.

Föredrag hålles af **Redaktör E. Dürango**, Landsbygdens redaktion.

728

Föredrag om Bondeförbundet

— hålles —

fredagen den 5 december kl. 4 e. m. **å Tingshuset i Floby.**

Föredrag af **Red. John Kjellman**, Landbrukare från närmaste orter inbjudas.

4521

Floby sockenförening

Bondeförbundet startar egen tidning.

Bondeförbundets Tidningsförening u. p. a. har beslutit att som organ för bonderörelsen i landet starta en ny tidning, hvilken till en början kommer att utgifvas med ett nummer i veckan. Profnummer är afsedt att utkomma omkring den 20 dennes, hvarefter tidningens regelbundna utgivning börjar med december månades ingång. Tidningens namn blir »Jorden och Folket. Politisk landtmannatidning. Organ för Bondeförbundet». Tidningens redaktör blir hr E. Dürango. Tryckningen kommer att utföras å Falköpings Tidnings officin.

Redaktör Dürango väcker tryckfrihetsåtal mot Landsbygden.

Redaktör E. Dürango har på tisdagen uttagit stämning å tidningen Landsbygdens ansvarige utgivare patron Carl Berglund å Gimmene, under yrkande om ansvar enligt 3 § 11 och 12 mom. Tryckfrihetsförordningen jämte skadestånd. Åtalet riktar sig mot icke mindre än tio artiklar, som under sommarens och höstens lopp influtit i sju olika nummer af tidningen och hvilka hr Dürango funnit innehålla såväl angräpningar, hvilka å hans ära gå och äro för hans borgerliga namn och rykte förklenliga, som ock lögnaktiga uppgifter och vrängda framställningar till allmänhetens förvillande och förledande.

Målet kommer att handläggas inför härvarande rådhusrätt den 3 nov.

Bondeförbundets tidningsförening

u. p. a.

kallas till extra sammanträde å Rantens hotell **söndagen den 2 nov kl halv 10 f. m** för behandling af tidningsfrågan.

Falköping den 17 oktober 1913.

4036

Styrelsen.

Insändt.

Under denna rubrik införas från läsa: af den insända artiklar, oberoende af den ständpunkt redaktionen själf iutger till dem.

Red. af Falköpings Tidning!

Får härmed anhålla om införande i Eder Tidning under rubriken »Insändt» af följande:

Landsbygden

är namnet på en i Falköping nyligen utgifven tidning. Man kan ju instämma i hvad den säger i anmälan att den jordbrukande befolkningen måste taga ledningen af sina sociala och politiska intressen i egen hand. Angående mediet för vinnandet häraf eller utgifvandet af en ny politisk veckotidning torde nog meningarne åtminstone bland oss bönder vara delade. Vi äga nämligen i Falköpings Tidning en bondevänlig och fullt pålitlig bundsförvant i striden för våra intressen. Enligt gammal bepröfvad praxis måste man med hopp om seger i striden använda samma vapen som motståndaren. Det talas i anmälan om att industri, kapital och arbete hvar för sig sluta sig tillsammans i ringar, trustbildningar och föreningar för att skaffa sig större inflytande i allmänna angelägenheter och bereda sig större fördelar i ekonomiskt afseende. Vi bönder måste alltså för att kunna uttränga något likaledes sluta oss tillsammans i ekonomiska och politiska föreningar och såmedelst bilda en stark organisation. Huru skall man begära att ifrågavarande tingsföretag skall blifva ett böndernas eget organ, då ingen enda af inbjudarne vågat titulera sig för bonde utan samtliga användt det intetsägende och missvisande »Landbrukare», ut hvilket ord man sorgfälligt borttagit hvarje antydning om att de äro brukare af land eller jord. Med anledning af tryckningsorten, Falköpings-Postens tryckeri, framställer sig den frågan ofrivilligt: kan något godt för oss bönder komma därifrån. En sak till som gör, att vi ej kunna annat än ställa oss afvisande och tviflande, är att redaktören för föreliggande tidning vid senaste landstingsmannaval var uppsatt som kandidat på den frisinade listan. Det ligger därför nära till hands att antaga, att detta är ett nytt försök af de frisinade att fria till bönderna. Jag är själf bonde och skulle intet hellre önska än att mina förhågor vore ogrundade, men till dess jag blifvit öfverbevisad härutinnan, kan jag icke annat än intaga en afvaktande hållning.

Någ Vårkumla den 5 dec. 1910
Sanfrid Vårdén,
bonde.

Stenbacken, Sandhem den 12 dec. 1910.

Sander J. Johansson,
Landbrukare.

* Det har ej håller den nu omhandlade tidningen.
Red.

Ofrivilligt ger oss anledning att för en del intresserade påpeka, att den tidning, hvarom här är fråga icke är en **ortstidning** utan är vara afsedd för hela landets allmog. Den skall dessutom utgifvas endast en gång i veckan, och blir därför, såsom ins påpekar, en tidning »bredvid». Huruvida dess »hållning» blir, är en senare fråga, som vi ej tilltro oss att afgöra, då det är känt, att redaktören om hvartannat varit socialist, högerman, liberal och så åter högerman. Men för att mera än Falköpings Tidning föra speciellt landmännens talan saknar han däremot hvarje förutsättning, då han alltid haft med helt andra saker än landbruk att skaffa.

Red. af F. T.

Slöta sockenförening av bondeförbundet var först på Falbygden. Den bildades 27 februari 1913. Här är annonsen för första mötet, likaså annonser för Karleby, Falköping och Floby. Här är också ett par notiser om Landsbygden.

Bondeförbundet.

Undertecknade inträda härmed som medlemmar i Bondeförbundet och uppdraga åt listans innehavare att inom en månad från nedanskrivne dato sammankalla de å listan an- tecknade medlemmarna för bildande af en sockenförening och val av styrelse.

Näs den 8 mars 1913

Namn	Yrke	Bostad och Postadress
Linn Gustafsson	Hemansägare	Molbacken Kälfrum
C. Schintberg	"	"
J. G. Andersson	"	Hulleg "
C. G. Sten	"	Brunsg "
O. G. Schintberg	Hemmanägare	Molbacken "
C. Carlsson	Hemmansägare	Molbacken "
J. A. Eliasson	Stredatör	Bäckgl "
H. S. Eliasson	Hemmanägare	Bäckgl "
P. R. Eliasson	"	" "
J. Wallin	Hemmanägare	Storsg "
H. Johansson	Hemmanägare	Brunsg "
A. J. Hull	Hemmanägare	Husögare "
F. H. Johansson	Hemmanägare	Brunsg "
J. G. Redlund	Lantbrukare	Lellag "
Johan Pettersson	Lantbrukare	Lottg "
Carl	Hemmanägare	Preyerg "
Albert Axelsson	Hemmanägare	" "
August	"	" "
Sida Johansson	"	Preyerg "
Edmund Eliasson	Hemmanägare	" "
A. Lindgren	Hemmanägare	" "
H. G. Johansson	Lantbrukare	Husögare 50
J. Johansson	"	" 50
J. Johansson	Lantbrukare	" 50
J. Johansson	"	" 50
O. A. Gustafsson	Hemmanägare	Preyerg, det 1913

18. 3. 1913.

Protokoll, fört vid sam-
manträde med Näs sock-
nerättigade medlemmar i
Näs kommunalrum i och
för bildandet af en lokal-
afdelning af Svenska
Bondeförbundet, den
12 Maj år 1913.

S. 1.
Ledan Paulsen och J. Gustafsson
frammanat brochurer m. m. från re-
daktion Duktang i Svalövörping
med uppmaning till i Näs socken
ledda en lokalafdelning af Svenska
Bondeförbundet beslut sammankalla
den 12 maj som öppnande sam-
manträde. H. S. Johansson skomman samt
sekreterare H. G. Carlberg.

S. 2.
Vid derefter af öppnanden öppnad dis-
kussion förande nyttan af Bondeför-
bundet beslut sammankalla den 12
maj socken ledda en lokalafdel-
ning af det samma och valdes till
öppnande för denna förening H. S.
Johansson skomman, sekreterare J. Gus-
tafsson Molbacken, sekreterare Johan
Andersson Hulleg; till öfriga styrelseman
lemmas utvalda: O. Lindberg Molbacken
O. Jagerman Preyerg samt H. G. Carlberg
och till deras suppleanter J. Johansson
i Preyerg och till J. Johansson i Preyerg.
Som afvar:
H. S. Johansson
H. G. Carlberg

Näs var en av de sockenföreningar som bildades 1913. T.v. den första medlemslistan (8 mars) och t.h. det första protokollet (12 maj).

Ett stormigt möte med bondeförbundet i lördags.

På inbjudan af (Berglundska) Bondeförbundets organisationskommitté sammanträdde i lördags i blåbandsföreningens lokal härstädes ombud för sockenföreningarne af tondeförbundet. Representanter från tillsammans 8 län till ett antal af omkring 200 personer hade infunnit sig. Sedan godsäg. Carl Berglund hälsat de närvarande välkomna höll red. Kjellman föredrag, i hvilket han manade bönderna att enigt sluta sig samman för det mål, som förbundet uppsatt. Då man därefter skulle öfvergå till de på dagordningen stående frågorna, visade sig emellertid redan från början att det var klen beställt med enigheten inom partiet och genast vid ordförandefrågans afgifvande började slitningarne, som sedan under hela mötets gång fortgingo och utmynnade i en häftig och oresonlig persondebatt. Oppositionspartiet företrädde af red. E. Dürango och härads höfding Stolt, den senare ombud från Stockholms län, medan andra sidans flitigaste talman var red. Kjellman. Sedan mötet pågått under väl tre timmars tid utan att ett enda beslut fattats eller någon fråga kunnat afgöras och det hela hotade att utmynna i ett fullständigt kaos, föreslog ett ombud från Örebro län att partiledarne, godsäg. Berglund, red. Dürango och härads höfding Stolt, skulle aflägsna sig från mötet på ett par timmars tid för att man skulle kunna få stämningen något lugnare. Detta blef ock mötets beslut, och förhandlingarne började åter, nu med något bättre resultat.

Efter en timmas middagsrast började mötesförhandlingarne åter på e. m. Förut hade en kommitté valts, som hade till uppgift att på grundvalen af ett par vid mötet förelagda stadgeförslag utarbета stadgar. Dessa stadgar antogos nu att gälla t. v. Likaså förrättades styrelseval.

Till ledamöter i styrelsen för Skaraborgs län valdes: C. O. Elfström, Mularp, J. Johansson, Friggeråker, Ivar Andersson, Slöta, K. G. Karlsson, Skörstorp, Persson, Påfverås, Isidor Larsson, Hångsdala, Carl Berglund, Gimmene, A. G. Högberg, Yllestad, J. A. Gustafsson, Torbjörntorp. Suppleanter blefvo: C. O. Johansson, Gerum, Karl Johansson, Kälvene, H. G. Johansson, Näs, C. V. Lundqvist, Ransberg, Johan Larsson, N. Åsarp, L. J. Johansson, Gudhem, H. D. Gustafsson, Ö. Gerum, Hj. Klingberg, Hångsdala samt Viktor Andersson, Slöta.

Bland frågor, som vidare behandlades, kan nämnas förbundets tidningsfråga. Under debatten härom uppblessade ånyo personstriden emellan de båda partierna och diskussionen urartade vid ett par tillfällen till häftiga tumult och de mest stormiga uppträden. Sedan några talare haft ordet och red. Kjellman lämnat en redogörelse för frågans uppkomst och läge samt därunder mycket skarpt varnat för (den befarade konkurrenten!) red. Dürangos tidningsplaner, begärdes ordet af redaktör Dürango. Stämningen hade emellertid då nått sin kulmen, och trots ordförandens — hr Andreasson — allvarliga försök att återställa ordningen blef red. D. nedtystad af en grupp af mötesdeltagarna, hvilket föranledde hr D. att utropa: «Jag hade aldrig trott, att svenska bönder skulle uppträda på sådant sätt!» Resultatet blef att diskussionen fick utgöra svar på frågan. Senare uppdrogs emellertid åt styrelsen att vidare underhandla med godsäg. Berglund om förbundets öfvertagande af Landsbygden.

Mötet, som började sina förhandlingar kl. 11 f. m. afslutades först vid 7-tiden på kvällen, då ett lefve utbringades för Bondeförbundet.

I slutet av 1913 hölls ett möte i Falköping för de befintliga sockenföreningarnas representanter. Folk från åtta län hade samlats för att besluta om det nya förbundets mål. Som synes av tidningsreferatet här till vänster blev det ett stormigt möte.

Protokoll färdt vid sammanträde
med Karleby Sockenförening af
Bondeförbundet den 3 dec. 1921

§ 1

Att tillse att så många som möjligt prenumerera
på tidningen Landsbygden ^{år 1922} valdes följande
personer Ejnar Svensson Kroken Sven Svensson
Karleborg Karl Svensson Log. J. A. Karlsson
Skatteg och Hjalmar Hallberg, Skarstorp

§ 2

Att fortsätta med listan för Tidningsföreni-
en utsågs Karl Svensson Log. Thure Nilsson
Utboke J. A. Karlsson Skatteg och Ejnar
Svensson Kroken

Justeraadt
Frans Wilhelmsson
Johan Carlsson

Som orsare
A. G. Andersson.
Märtenbevel
sekr

Protokoll från Karleby sockenförening där man beslutar att uppmuntra till
prenumeration på tidningen Landsbygden (3 dec 1921).

Varför ett bondeförbund?

I den gamla ståndsriksdagen hade bönderna varit ett av stånden. De andra var adel, präster och borgare. I de nya två kamrarna kände många bönder att ingen företrädde deras intressen, trots att alla partier påstod att de gjorde det. Högern ansågs mest bry sig om industrin och storhandlarna, liberalerna vände sig till tjänstemän och småhandlare, medan socialisterna var till för arbetarna.

De konservativa försvarade kyrkan och kungahuset. De liberala var i första hand inriktade på frihet både för individen och för handeln, men med ett inslag av sociala reformer. Socialisterna hade frångått Marx idéer om revolution och ville ha stora sociala reformer inom det bestående samhället.

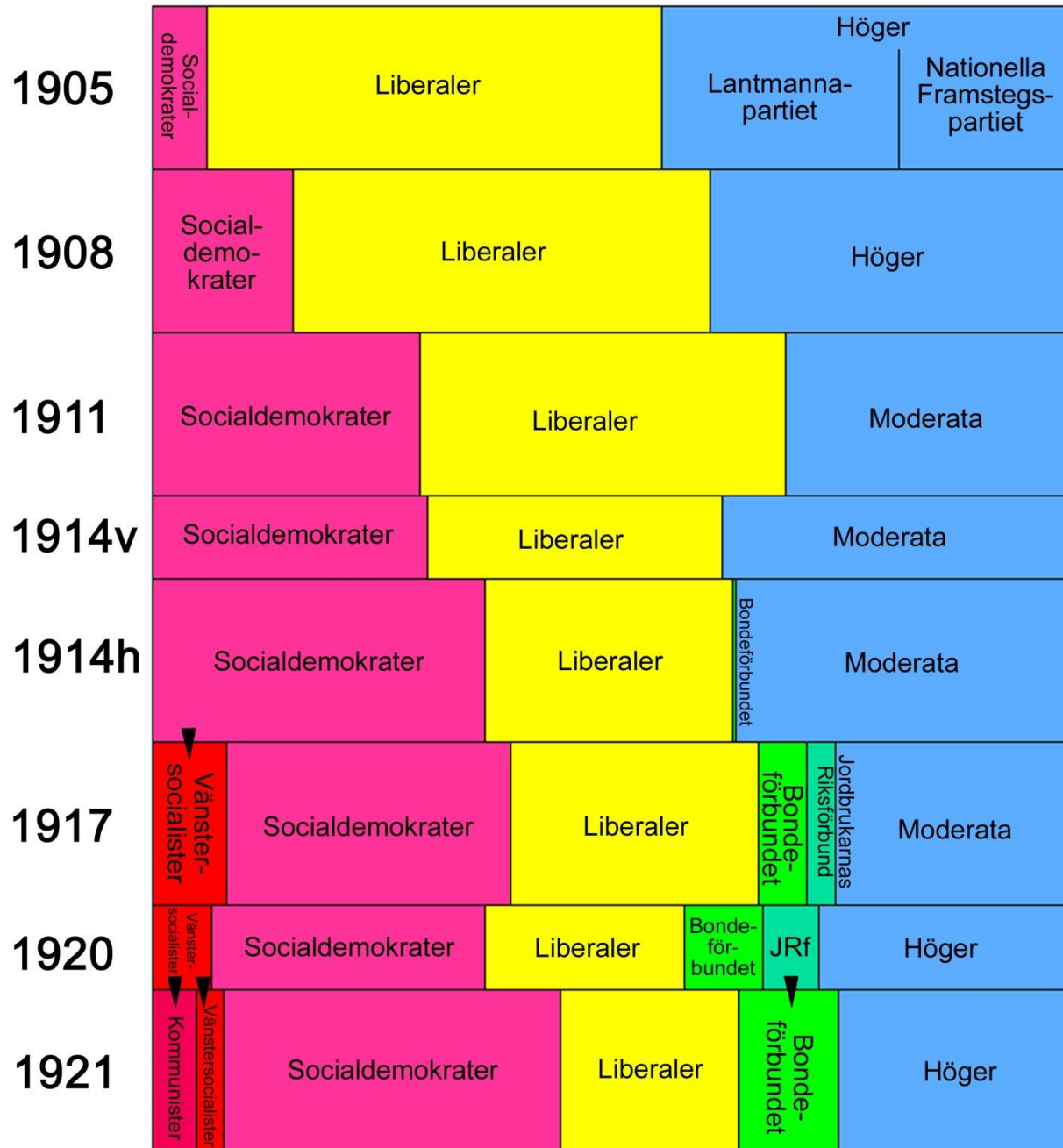
Bönderna kände sig inte hemma i någon av dessa ideologier. Man kände sig dessutom hotad av att bondegruppen, som fortfarande var landets största

yrkesgrupp, ändå stadigt minskade.

Grupperna av arbetare och tjänstemän växte. Städerna växte medan landsbygdsbefolkningen minskade. Man ansåg att andra grupper ville bli rikare på böndernas bekostnad och att ägandet av jorden var i fara. Dessutom såg man en fara i den utvidgade rösträtten, som skulle ge ännu fler icke lantbrukare rösträtt. Redan från början talades det om ett "centerparti".

När så första världskriget bröt ut kände sig bönderna än mer i behov av ett eget parti. Prisstopp på livsmedel och ransoneringar gjorde att en redan liten vinst blev ännu mindre. De gamla partierna var oroad över Bondeförbundets framväxt, främst var det högern som var rädd för att förlora röster. I valet 1917 stal högern helt fräckt beteckningen "Bondeförbundet" i 13 valkretsar.

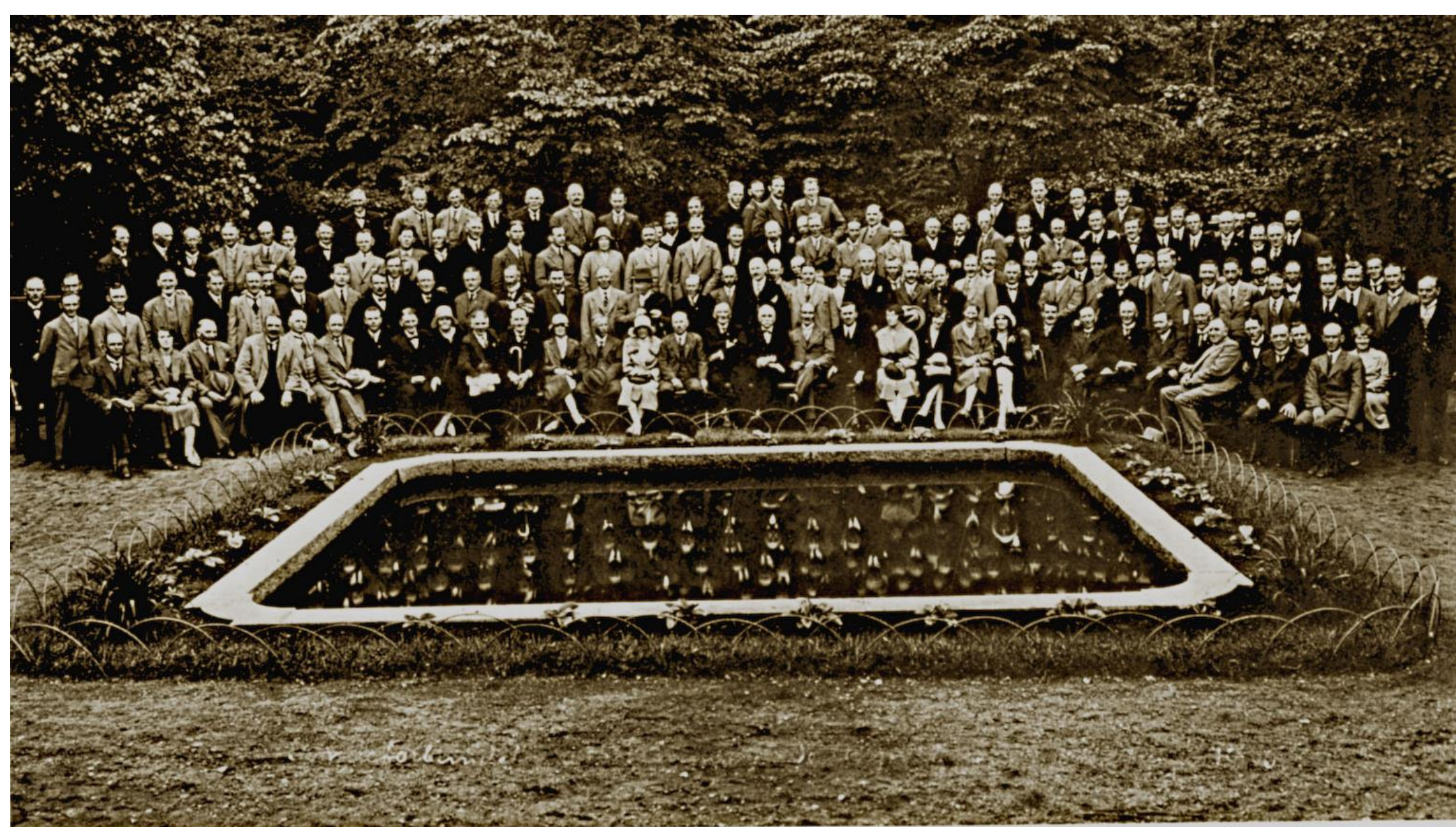
Val till riksdagens andra kammare

Under 1920-talet och 1930-talet låg Bondeförbundet konstant på 10-15 %. Liberalerna däremot krympte snabbt under 1910-talet för att från 1924 och framåt ligga runt 12 %. Högern däremot var starka under både 1910-talet och 1920-talet, men gick sedan kraftigt tillbaka under 1930-talet. Socialdemokraterna gick däremot tydligt framåt under dessa 30 år och fick i valet 1940 egen majoritet i andra kammaren.

Åsarps SLU-avdelning hade mjölkningstävling 1928 i Brunnsgården. Bertil Rask vann. På bilden finns också Åke Johansson, Bertil Johansson, Elly Svensson, Elsa Andersson, Alice Johansson, Hedvig Andersson, Gunnar Bergström, Gustav Pettersson, Sigge Johansson och Elin Vaneberg.

1930 var partiets förbundsstämma förlagd till Falköping. Fotot taget i Plantis.

1930 firade Bondeförbundet 20 år med en jubileumsstämma i Falköping. Här har deltagarna samlats för fotografering vid dammen i Plantis.

FALBYGDENS ORTSFÖRBUND

1933

RLF (Riksförbundet Landsbygdens Folk) bildades 1929 som en facklig-ekonomisk, partipolitiskt obunden, organisation. År 1971 gick man ihop med Lantbruksförbundet och bytte namn till LRF.

Falköpingsutställningen 1910

Utställningen hölls under sommaren 1910 och bestod av två delar: lantbruksmötet och industriutställningen. Lantbruksmötet som hölls 23-26 juni var länets 22:a. Industriutställningen hölls 13 juni - 24 juli och var den 3:e genom tiderna. Patron Ekberg på Dagsnäs hade varit en drivande kraft för att få utställningarna till Falköping.

Entrén till utställningarna var vid nuvarande S:t Olofsgatan 38. Mellan Eriksgatan och Bryngelsgatan fanns då bara Centralskolan. Utställningsområdet sträckte sig ungefär från Bryngelsgatan till Eriksgatan, och från S:t Olofsgatan (då kallad Järnvägsgatan) till nuvarande Dotorpsgatan. Det skrevs om att det fanns en fornlämning inom området.

Entrébyggnaden med tre torn var inspirerad av stadsvapnet. En av utställningsbyggnaderna finns

fortfarande kvar, inne på gården bakom Odd Fellowhuset. För övrigt fanns en utställningshall på 2.500 kvadratmeter och en restaurang för 425 matgäster.

Prins Carl invigde båda utställningarna. På lördagen kom 6.800 utställningsbesökare med tåg och på söndagen 8.000. Extratåg var insatta. En dag i juli påstås industriutställningen ha dragit 14.000 besökare. Det delades ut en mängd priser både på lantbruksdagarna och på industriutställningen.

Hans Ostermans automobilfirma i Stockholm körde taxitrafik under utställningens gång och fick sälja en bil till patron Jönsson på Stora Bjurum. Andra sades fundera på inköp.

Landbruksmöte och Industriutställning i Falköping

Skaraborgs läns 22:a landbruksmöte

(23—26 juni)

samt den af Länets Handtverksförening i samband därmed anordnade

Handtverks-, Hemslöjds- och Industriutställningen

— öppnas högtidligen —

torsdagen den 23 innevarande juni kl. 11 f. m.

Utställningsområdena tillgängliga för allmänheten från kl. 9 f. m.

Inträdespriser:

Å Landbruksmötet 5 kr. för säsongkort.
 3 kr. den 23 juni.
 2 kr. den 24 juni.
 1 kr. den 25 och 26 juni.
 Barnbiljetter halft pris den 25 och 26 juni.

Å Industriutställningen: 5 kr. för säsongkort.
 1 kr. för enkelbiljett.

Barnbiljetter halft pris

Samtliga biljetter — utom säsongkort — berättiga endast till ett inträde.

Extratåg ankomma och afgå den 23—26 juni:

Från Alingsås	kl. 11,12 f. m.	Till Alingsås	kl. 10,10 e. m.
Från Jönköping	kl. 11,29 f. m.	Till Jönköping	kl. 10,45 e. m.
Från Töreboda	kl. 11,36 f. m.	Till Töreboda	kl. 9,36 e. m.
		Till Åsarp	kl. 10,34 e. m.

samtliga med anslutning till enskilda järnvägar.

2249

Karta över Falköping 1910. Utställningsområdet är ritat i rött. Inom utställningsområdet syns Folkskolan, numera Centralskolan. Ett annat hus inom utställningsområdet är Enigheten, numera Cosmorama. På andra sidan gatan ligger Planteringsförbundets park och Rantens kvarn.

Officiella vykort öfver Industriutställningen i
Falköping 1910.
Entréen till Industriutställningen.

Entrén till utställningsområdet. Entrébyggnaden skulle påminna om stadsvapnet med de tre tornen.
T.v. ett hus som ännu finns kvar, på S:t Olofsgatan 38, t.h. Centralskolan (då Folkskolan).

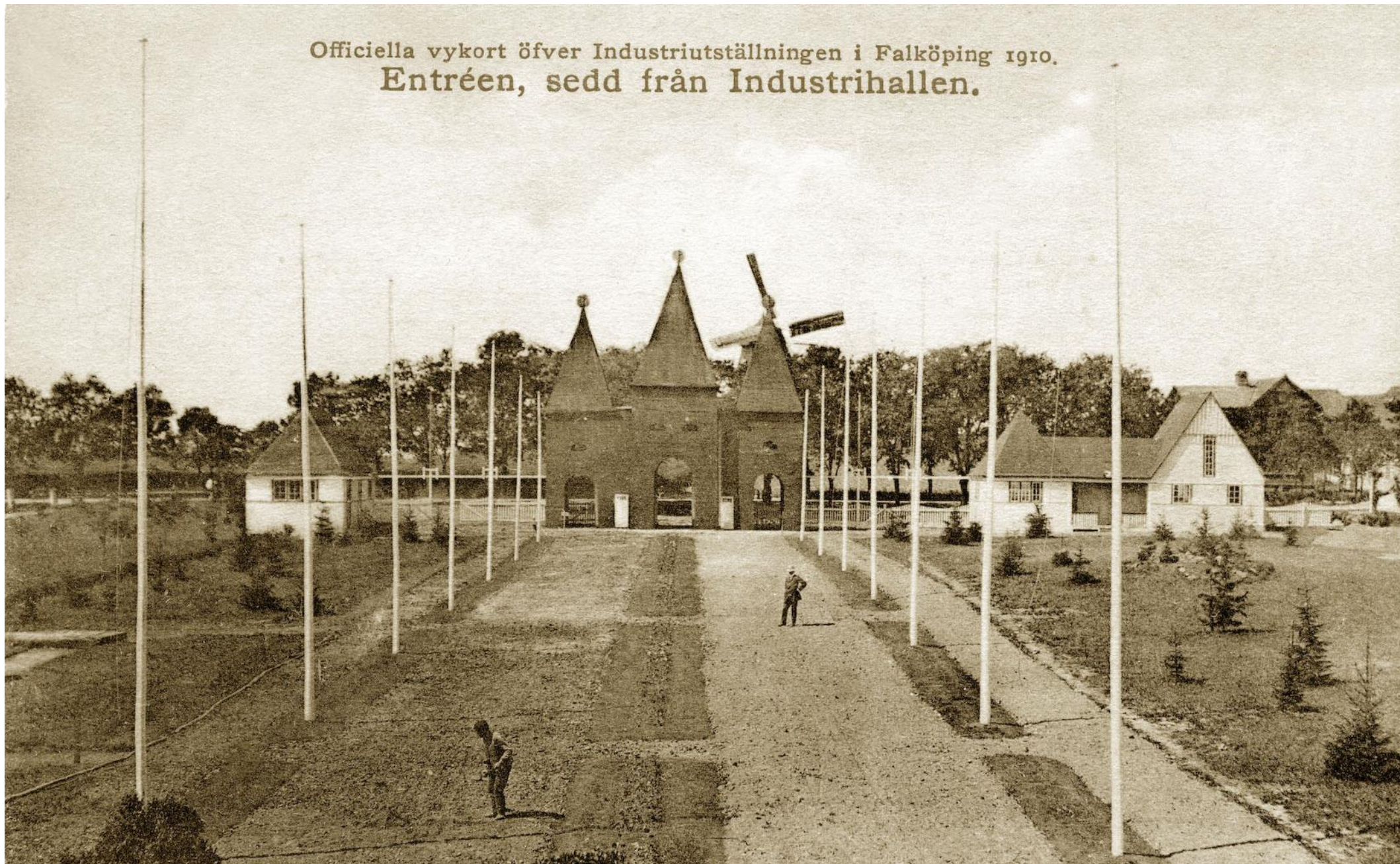
Närbild av entrén.

Industriutställningens öppnande.

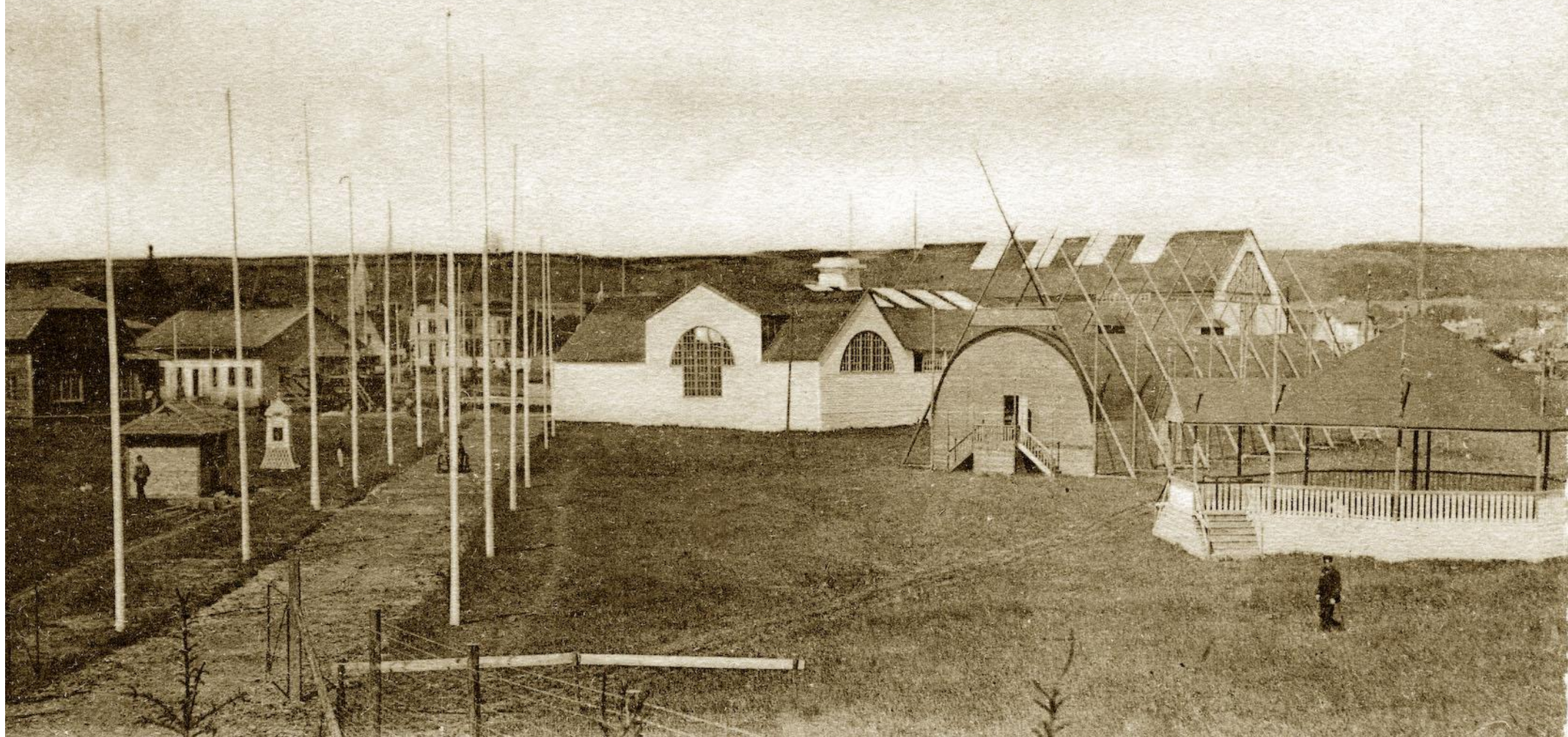
Utställningens öppnande. Prins Carl invigde.

Officiella vykort öfver Industriutställningen i Falköping 1910.
Entréen, sedd från Industrihallen.

Entréen sedd inifrån utställningsområdet. Huset t.h. i bild finns ännu kvar, snett bakom Odd Fellowhuset.

Officiella vykort öfver Industriutställningen i Falköping 1910.
Parti af Industriutställningen.

Panorama över industriutställningen. Lägga märke till telefonkiosken t.v.

Officiella vykort öfver Industriutställningen i Falköping 1910.
Industrihallen.

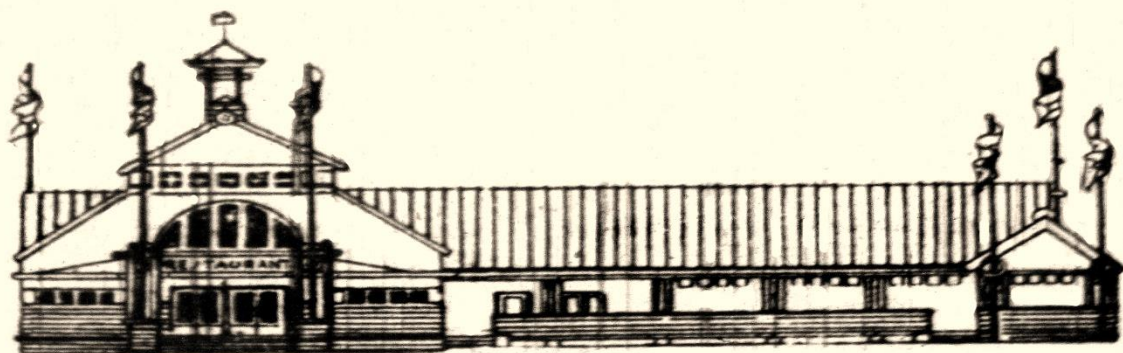
Industrihallen.

Officiella vykort öfver Industriutställningen i Falköping 1910.
Restauranten.

Restaurangen på utställningsområdet var en stilig byggnad.

Till deltagande i den middag

som anordnas å utställningsrestaurangen i Falköping efter de båda utställningarnes öppnande, den *23 dennes kl. 6 e. m.*, torde anmälningar snarast insändas till *Landbruksmötets sekreterare, FALKÖPING*

Biljetter tillhandahållas endast så långt utrymmet medgifver.

Biljettpris 15 kr., lika för herre och dam.

Boken om Falköping!

❖ *Falköping* ❖

förr och nu.

320 sidor. Med 110 illustrationer och under medverkan af ett 30-tal författare.

Utgifven på föranstaltande af Falköpings stadsfullmäktige.

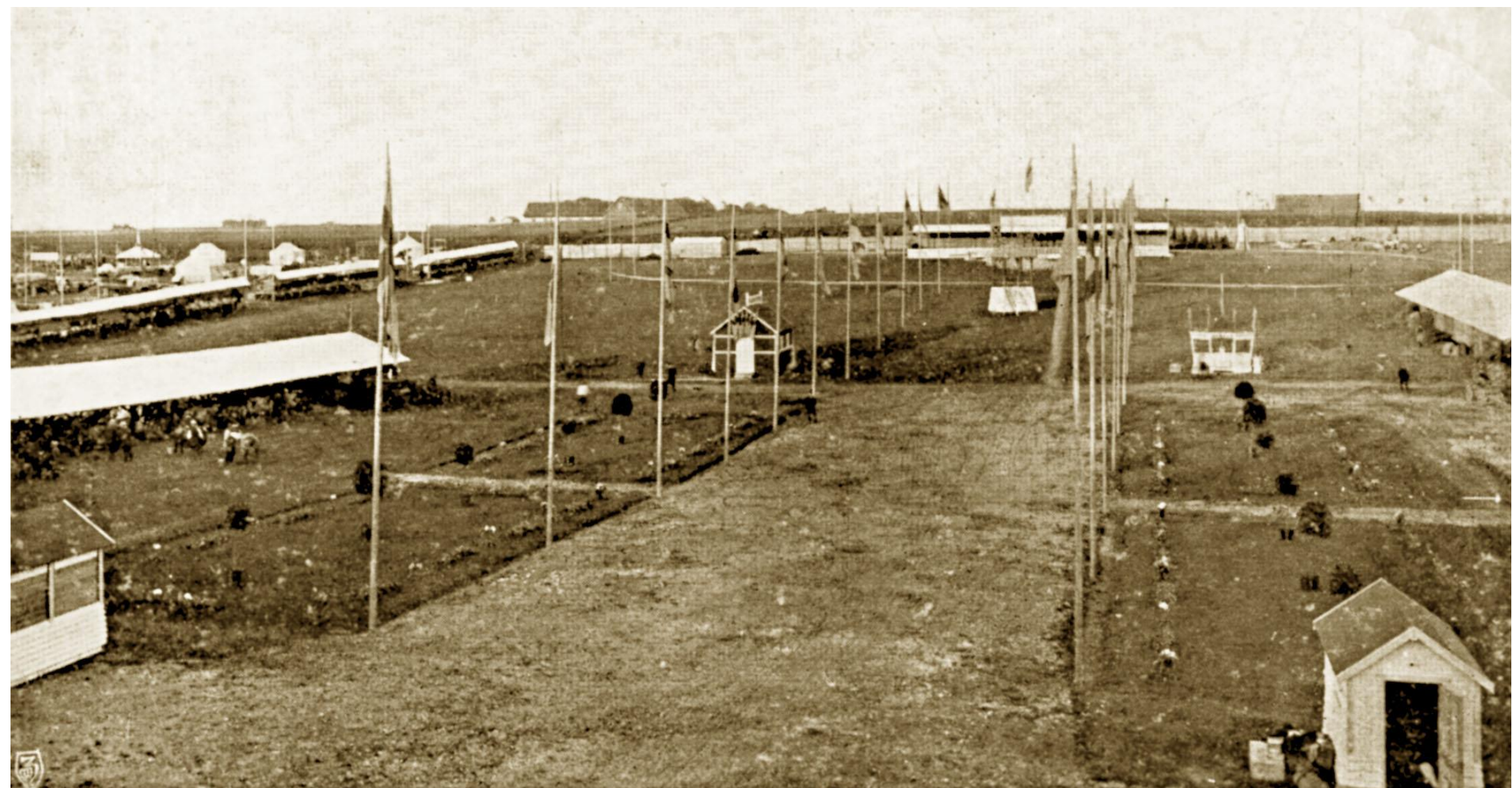
Pris 2 kronor.

Säljes i bokhandeln samt å flera ställen inom utställningsområdet

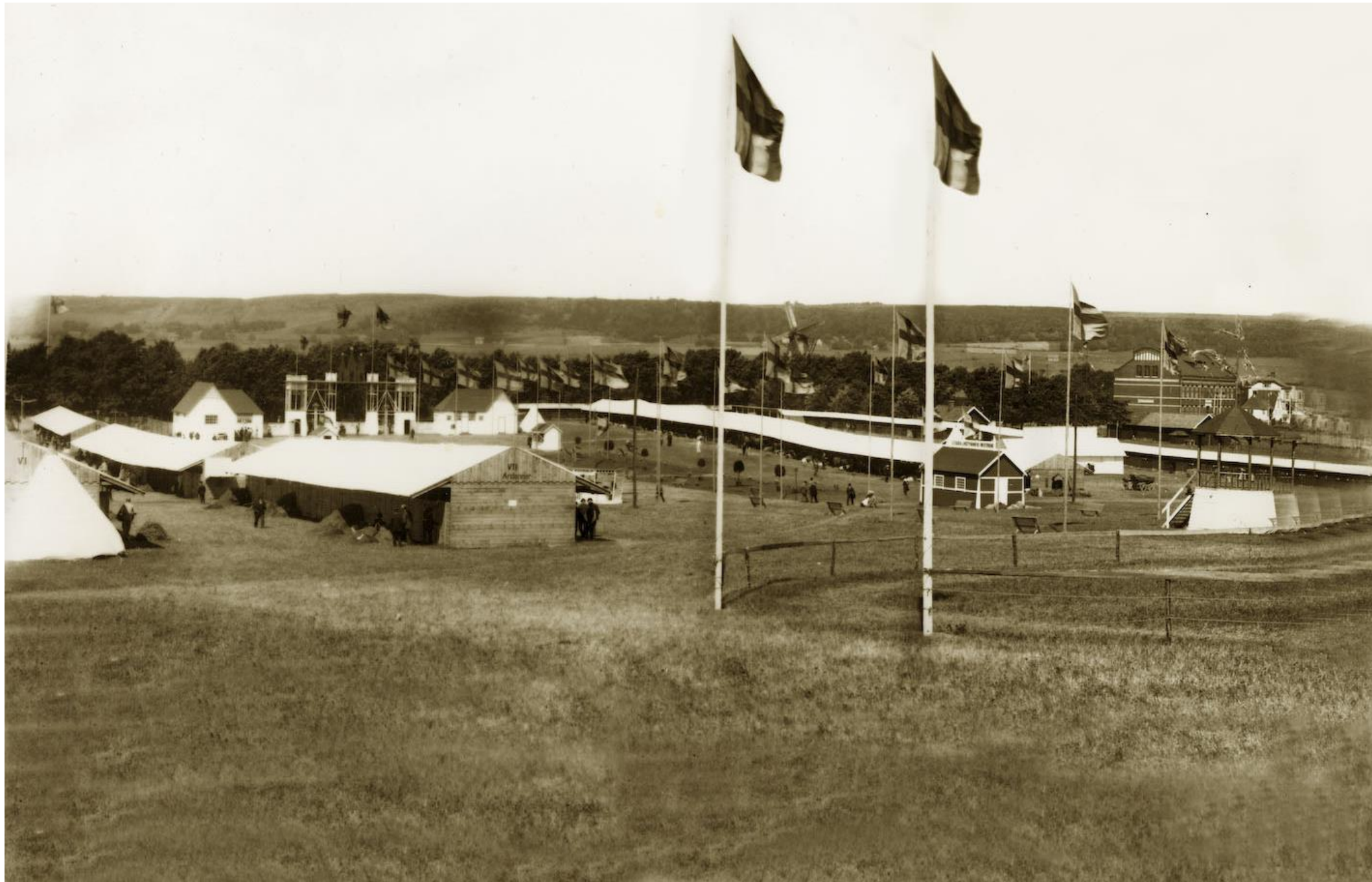
Man kunde äta invigningsmiddag på Falköpingsutställningen. Man kunde också köpa den nya boken "Falköping förr och nu".

Restaurangtältet var lite enklare än restaurangen, men hade ändå vita dukar och krukväxter.
Titta på damernas hattar!

Lantbruksmötet.

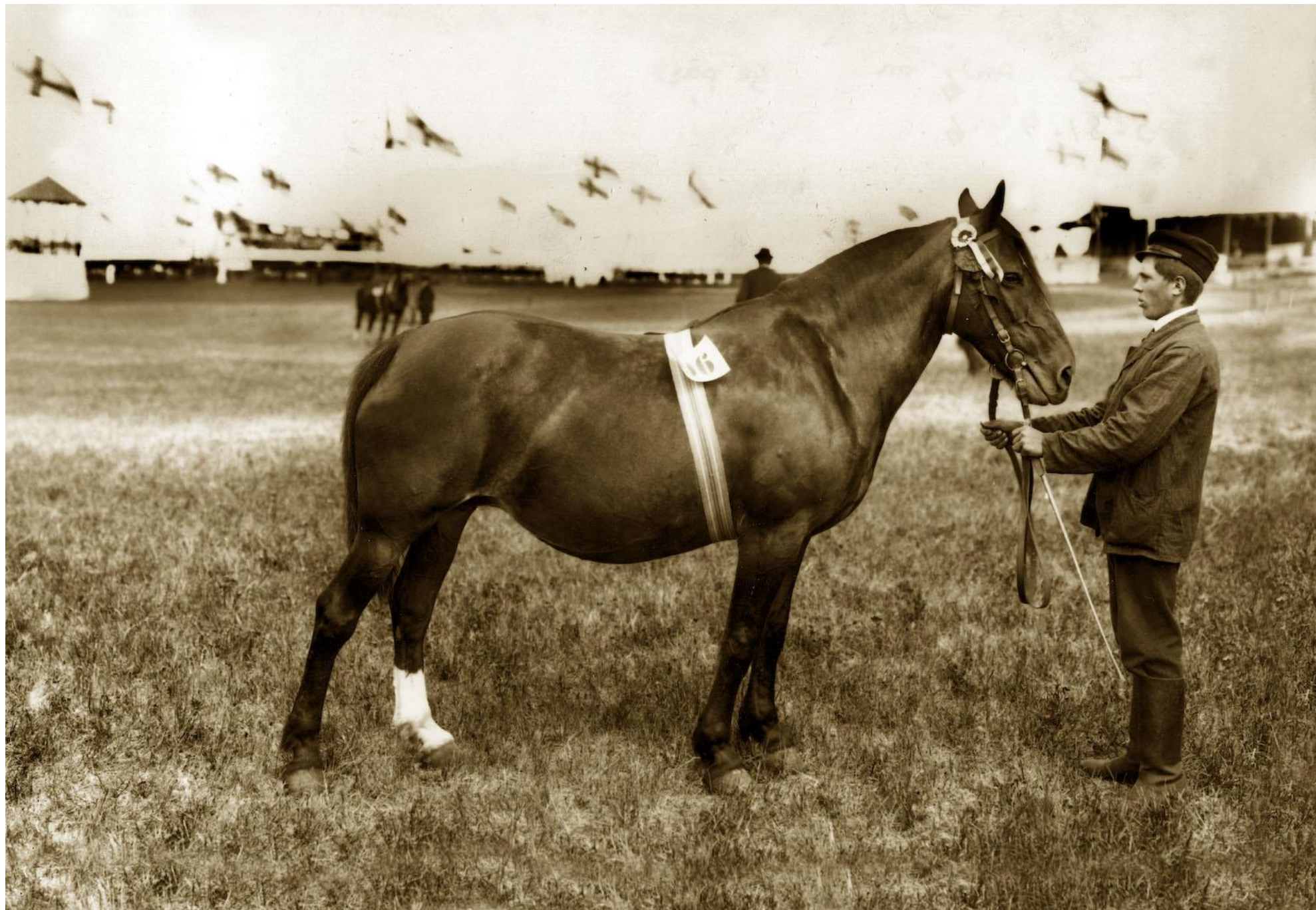
Panorama över lantbruksmötet. Mitt i bilden syns Rantens kvarn, t.h. Folkskolan.

Salenius verkstäder var en av utställarna och sålde lantbruksmaskiner.

Ädla hästar från godsägare Lars Ekbergs egendom, Dagsnäs.

Hästen Olga och L.J. Andersson, Järpås.

Herr Molin från Vara med ko som blev premierad på utställningen.

Mjölkningsmaskinen Prestator visades upp på lantbruksutställningen.

Den driftige Lindgren byggde en kiosk mitt emot utställningsentrén och sålde vykort och souvenirer.

Charles Anderson - snickarmästare

Charles Anderson var en av de drivande krafterna bakom industri- och hantverksdelen av Falköpingsutställningen. Det var han som presenterade idén för Skaraborgs läns hantverks- och industriidkareförbund, och han var med i arbetsutskottet.

Utställningen var uppdelad i:

- A) fabriksalster
- B) hantverk
- C) hemslöjd och skolslöjd

Charles var ansvarig för avdelning C. Charles Anderson var född 1855 i Fyrunga och kom till Falköping 1883. Han lät bygga verkstad och bostadshus på Trädgårdsgatan 11. Han hade flera lärningar och anställda. När han dog 1940 tog två av dem han utbildat över verkstaden, som levde kvar ända till 1987. Charles var mycket aktiv i Falköpings Hantverksförening och var ordförande där 1908-20. På Falköpingsutställningen hade han med tre möbler. Verkstaden fick både guldmedalj och ett hederspris.

Mäster Charles Andersson omgiven av sina medarbetare. Övre raden fr.v. ?, Otto Johansson, ?, Oskar Bäckström, Albin Thorsson. Mellanraden fr.v. Ivar Bill, Charles Andersson, Axel Johansson. Liggande ? och Nils Silvén. Fotot troligen taget före 1908.

Diplom, guldmedalj, 1910, till Charles Andersson; diplom, hederspris, 1910, till Charles Andersson; diplom, silvermedalj, 1910, till A.G. Liedholm; handväska, ca 1912; åttkantigt bord och karmstol, 1918, tillverkad av Charles Anderssons verkstad; filt i ull, före 1903.

Detta tröskverk drogs för hand och är en variant av långhalmströska. I denna ände matade man försiktigt in den del av kärven där axen sitter. Kornen slogs då loss av järnpinnar, som sitter fast på den roterande trumman inne i tröskan, och ramlade tillsammans med agnarna ned på marken. Halmen i kärvarna blev inte skadad utan kunde användas vid taktäckning.

SLU:s
valpatrull

medverkar vid
VALMÖTE

FRITT INTRÄDE
ALLA VÄLKOMNA

Anförande av:

LANDSBYGDSPARTIET
BONDEFÖRBUNDET

Besök det traditionella
LANDSBYGDENS SOMMARTING
på
ÅLLEBERG
Lördagen den 4 och söndagen den 5 augusti

DANS
av Leif och Emma
LEKAR av Leif och Emma

Margareta Kjellberg
lång från radio

Traktorutställning
Nyheter visas

Nationaltåg
med Inger och Leif

FÖREDRAG
av Statensråd
G. HEDLUND

TEATER
GOGOL'S Bröllopskväll
Karl och Emma

FALTGUDSTJÄNST
predikan av kyrkoherde
AKEL LUNGVIST Skövde

Överraskning från luften!

Finfin tältplats! • Serveringar. • Stora basaranordningar!
FACKELTÅG! Alla - gammal som ung - hålls hjärtligt välkomna.
Skaraborgs dist. av B.F. SLK. SLU.

Vi
på landsbygden

RÖSTAR MED **Landsbygdspartiet**
BONDEFÖRBUNDET

KVILLE SLU-AVDELNING
teateramatörer ger
Nicolaj Gogogols komedi
REVISORN
på Landsbygden Sommarting
Alleberg
söndagen den 4 augusti kl. 19.30

Skaraborgs Distrikt av S. L. U.
Andra Ungdomsmöte
Bjarkåsen, Ulvåker
Söndagen den 1 Juli kl. 10 (3 o. m.)
Föruttag hållas vid:
Bjarkåsen den 27. 1.4. Kl. 10.00
C. G. Schedin, Torsten Nilsson och Dag
Andersson av Skövde E. O. Corgny, Skövde

SÅNG MUSIK
TEATER av Torsten Nilsson
Skövde Skövde Skövde Skövde

Riksbekanta talare
Riksdagsman **OTTO WALLEN**
Riksdagsman **C. G. SCHEDIN**
Skriftställare **ARE WAERLAND**

tala på
"LANDSBYGDENS SOMMARTING 1938"
som hålles å Forentorps Egendom, Gudhem
Söndagen den 7 Aug. 1938.
Ingen bör församma att böra dem.
Skaraborgs distriktorganisation av B. F. och S. L. U.

Reservera Söndagen den 2. Augusti
kl. 10.00 till kl. 12.00
Alleberg
"LANDSBYGDENS SOMMARTING"
Föruttag "Bjarkåsen" Skövde
Skövde O. Ostby-Devlum, Skövde
Konsul Otto Wallen, Skövde
Kyrkoherde J. Sixten, Skövde

Bondeförbundet
- Landsbygden Folkparti -
vill förbättra jordbruks- o. skär-
gårdsbefolkningens
försörjningsmöjligheter.
Bondeförbundet kämpar
För ekonomisk rättvisa ut livsmedelspro-
duktionen och skydd åt deras näringar.
För social jämtekt åt landsbygden folk
jämfört med andra befolkningsgrupper.
För att få fram ett enigt landsbygden
folk för bevarande av vår gamla sam-
hälleordning och medborgerliga frihet.
Mot samhällsoplösande och kulturint-
liga traktat.
Gör Din plikt
i mäktig samling av bönder och
fiskare i Bondeförbundet!
Rösta med landsbygden störst
högst på
Bondeförbundet!

**BONDE-
FÖRBUNDETS**
jubileums-
utställning
I SKÖVDE
7-12 JUNI

POLITISK HISTORIA
BF • SLK • SLU
TIDNINGSPRESSENS UTVECKLING
FILMFÖREVISNING
ÖPPET 7 6 19.00 - 22.00
ÖVRIGA DAGAR ÖPPET 10.00 - 22.00
GAMLA LÄROVERKETS GYMNASIAKVAL ENTRÉ 1 KR

Affischer inlånade från Folkrörelsearkivet, Lidköping.

Nykerhetsdemonstration på Stora torget i Falköping, 1910-tal.